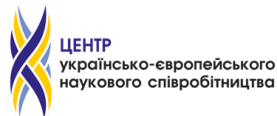

Центральноукраїнський державний
університет імені
Володимира Винниченка

ЦЕНТР
українсько-європейського
наукового співробітництва

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

**ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ
В КОНТЕКСТІ ПОСТСУЧАСНИХ
ЗНАНЬ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ,
МЕТОДИКА**

31 липня – 10 вересня 2023 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

УДК 14(062.552)
Ф56

Організаційний комітет:

Соболь Євген Юрійович – доктор юридичних наук, професор, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

Рябовол Лілія Тарасівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

Харченко Юлія Володимирівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, політології та психології Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Філософські студії в контексті постсучасних знань: теорія, Ф56 методологія, методика : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 31 липня – 10 вересня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 92 с.

ISBN 978-617-554-169-2

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Філософські студії в контексті постсучасних знань: теорія, методологія, методика» (31 липня – 10 вересня 2023 року).

УДК 14(062.552)

© Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2023

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2023

ISBN 978-617-554-169-2

ЗМІСТ

Актуальні виклики та напрями внутрішнього забезпечення якості вищої освіти правників	
Бортнік О. Г.	5
Взаємодія держави та громадських організацій щодо реалізації антикорупційної політики в Україні	
Бухтіяров О. А.	8
Свобода людини в контексті віртуалізації суспільства: виклики та загрози	
Вегеш І. М.	12
Юрген Габермас: філософ двох епох	
Гайворонюк Н. В.	15
Повсякденність як філософська категорія	
Гоць А. А.	17
(Пере)встановлювання меж гуманного: антропобуття, штучний інтелект та інші сутності	
Діденко Л. В.	20
Практична філософія та політична відповідальність інтелектуала	
Дубняк З. О.	25
Філоменологічність – фундаментальна цінність людини сучасної епохи	
Д’яченко І. М.	27
Аксиоматизація та методологія соціально-політичних наук	
Журба І. В.	31
Феномен спілкування в контексті проблеми штучного інтелекту: загальні філософські особливості	
Зінченко В. М.	33
Сучасні дослідження у сфері адитивного виробництва на прикладі наукових досягнень Нері Оксман	
Касьяненко К. М.	37
Питання перенаселення як глобальна проблема сучасності у філософському дискурсі	
Котеленець К. М.	39

Історико-філософські та методичні засади навчальної дисципліни «Історія: український спротив»	
Лекар А. М.	42
Техноцентризм як світоглядна матриця сучасності: архетипно-ціннісна детермінація діяльності	
Макарова А. О.	46
Філософія науки щодо визначення понять «парадигма» і «зміна парадигм» та концепції «наукових революцій» Т. Куна	
Маруховська-Картунова О. О.	51
Роль міфологічного світогляду у філософії. Співвідношення міфологічного з релігійним та філософським світоглядами	
Мойсюк І. А.	55
Філософія штучного інтелекту в контексті соціальних перетворень	
Ніколенко К. В.	60
Постгендерна теорія як еволюція фемінізму: переосмислення гендерних ролей та ідентичності	
Нужна Ю. С.	64
Методологія історико-правового пізнання та викладання регламентації кримінально-виконавчої системи України	
Осауленко А. О.	66
Протиріччя переваг і загроз парадигми <i>людини цифрової</i> та спосіб їх вирішення	
Осипов А. О.	69
Актуальні аспекти застосування інноваційних технологій у процесі навчання та викладання права у ВНЗ	
Піхурець О. В.	73
Вплив постсучасних глобалізаційних процесів на суверенітет сучасної Української держави	
Полонка І. А.	77
До питання про необхідність і доцільність вивчення філософії в закладах вищої освіти	
Пономаренко Т. О.	80
Якість вищої освіти та її забезпечення як предмет наукового дослідження	
Рябовол Л. Т.	83
Технологізація в освіті: переваги та небезпека	
Хміль Т. В.	87

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРАВНИКІВ

Бортнік О. Г.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Новітні виклики, які постали перед українським суспільством та державою у зв'язку з військовою агресією та подальшою європейською інтеграцією України, визначають подальше переосмислення підходів до фахової підготовки на всіх рівнях вищої освіти, напрями подальшого підвищення якості та підтримання високого рівня якості вищої освіти за спеціальностями 081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», 125 «Кібербезпека». Якість професійних компетентностей правників та правоохоронців різних спеціальностей при їх діяльності напряму впливають на долі людей, їх свободу, безпеку, захист інтересів, що охороняються законом. Стандарти вищої освіти мають забезпечити високий науковий та практичний потенціал майбутніх працівників правоохоронних органів, формувати світогляд, заснований на цінностях правової держави.

Визначальне значення та роль правоохоронної системи української держави актуалізуються забезпеченням ефективних засобів правового захисту у зв'язку з грубими порушеннями міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, які набули масовості при повномасштабному вторгненні, забезпеченням дотримання цифрових прав людини та громадянина, а інформаційна безпека у мережі Інтернет стає визначальним фактором у формуванні світогляду, право знати правду, гарантії не повторення військових конфліктів, масових порушень прав. У зв'язку із цим якість юридичної освіти обумовлена виконанням важливого суспільного призначення: забезпечення ефективного та рівного доступу жертв до правосуддя під час конфлікту та у перехідний період, адекватних та реальних репарацій та доступ до інформації про порушення прав та механізми відшкодування шкоди. Зважаючи на відсутність на цьому етапі конфлікту чітких стратегій та концепцій, саме на ЗВО, які здійснюють наукові дослідження та підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальностями 081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», 125 «Кібербезпека», на одних з перших покладається місія з формування світогляду студентів, слухачів, їх активної громадянської

позиції, стимулювання досліджень та інновацій, розробка концепцій інституційних змін у державі, що пов'язані з перехідним правосуддям як політикою справедливого ставлення у зв'язку із порушеннями міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. Отримання під час вищої освіти знань, умінь та навичок з провадження дослідницької та практичної діяльності у галузях, які мають призначення зі сприяння у подоланні тяжких наслідків збройного конфлікту, підтримання миру, встановлення правди, забезпечення відновлення порушених прав та притягнення до відповідальності осіб, які винні у скоєнні воєнних злочинів.

Необхідно відзначити, що у сучасних динамічних реаліях отримані правові знання досить швидко втрачають актуальність. Тому класична вища освіта, орієнтована лише на значний масив інформації з певної навчальної дисципліни не може задовольнити потреби, обумовлені суспільним значенням юриспруденції. Відповідно до Стандартів і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти від 14–15 травня 2015 року одним із принципів забезпечення якості освіти є врахування потреб та очікувань студентів, усіх інших залучених сторін та суспільства [1, с. 8].

Стандарти і рекомендації, засновані на студентоцентричному підході до навчання і викладання, мають забезпечувати гнучкі навчальні напрямки і визнання компетентностей, які набуті поза межами формальної освітньо-кваліфікаційної програми. Окрім того, освітні програми, мають розроблятися із залученням студентів. У студентоцентричному підході має значення зворотній зв'язок не лише викладача до студента, зокрема, у вигляді консультацій та регулярного та зрозумілого оцінювання, належного наставництва та підтримки з боку викладача, а й коригування способів подачі матеріалу та педагогічних методів.

Важливим є підхід, у межах якого існує можливість вибору форм та методів навчання здобувачами вищої освіти з урахуванням їх індивідуальності та навіть особистих юридичних ситуацій, реальне оцінювання здобувачами вищої освіти рівня викладання навчальних дисциплін, зрозумілі критерії оцінювання, не пов'язані із переказом текстів законодавчих положень, залучення стейкхолдерів для розробки і оцінки програм і компетентностей. Він має стати основним, який би орієнтував внутрішнє забезпечення якості вищої правничої освіти.

Крім того, для підвищення навичок застосування норм права основний масив нового теоретичного матеріалу, положень законодавства має засвоюється здобувачами вищої освіти під час самостійної роботи із проведенням практичних та проєктних завдань

і досліджень під час аудиторної роботи, що сприяє самостійності, відповідальності, активності. ЗВО із специфічними умовами навчання системи МВС України здійснюють підготовку фахівців в умовах воєнного стану в режимі очного навчання у зв'язку із необхідністю отримання навичок під час практичних занять з певних навчальних дисциплін, інших важливих для правоохоронця компетентностей.

З метою сприяння академічній доброчесності, яка є однією з основних інструментів якості вищої освіти, та гнучкого використання різних педагогічних методів цінність складає вирішення ситуативних завдань із обов'язковим складанням процесуальних документів у зв'язку із фабулою справи, правові квести та навчальні рольові ігри із складанням процесуальних документів, навчальні дискусії з питань, які обираються самими студентами у межах теми, визначеної робочою навчальною програмою з актуальних викликів із суспільного та приватного життя під наглядом та контролем викладача, але без його провідної ініціативи. У межах студентоцентричного підходу має враховуватись, що значна кількість здобувачів або їх родичів чи членів сімей стали жертвами унаслідок військової агресії, мають легітимні очікування щодо репарацій та покарання злочинців. Цей підхід відображає роль викладача і як фасілітатора, роль самостійного, творчого, відповідального, мотивованого виконання практичних завдань та дослідницьких проектів, впровадження дискусійного підходу в освоєнні навчального матеріалу.

Водночас оцінка набутих компетентностей за відповідними компонентами освітніх програм різних рівнів вищої освіти має відбуватись не лише на предмет відповідності цим програмам, а й зрозумілим критеріям зовнішнього оцінювання якості, які інституційно не сформовані.

Література:

1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К. : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf (дата звернення 06.09.2023).

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Бухтіяров О. А.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної діяльності

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи

Державного податкового університету

Міністерства фінансів України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Корупція як інтернаціональне глобальне явище притаманне усім країнам незалежно від політичного устрою і рівня економічного розвитку. Україна як Держава-учасниця Конвенції ООН проти корупції зобов'язана на виконання її вимог розробляти й здійснювати ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності.

Багато міжнародних антикорупційних угод зобов'язали держави вживати широкі заходи для попередження корупції. До їх числа відносяться: підтримка високих стандартів поведінки для державних службовців, створення прозорих систем закупівель і фінансового управління, недопущення конфліктів інтересів, вимога фінансового розкриття особистих активів, формування ефективних систем і процедур підзвітності усередині і поза органами влади, надання доступу до урядової інформації тощо [1; 2].

Одним з найбільш гострих питань є питання корупції в органах державної влади і управління, нею, в тій чи іншій мірі, страждає практично уся система державного управління. Незначна кількість кримінальних справ по хабарництву свідчить лише про високу міру латентності цих злочинів. Поширенню цього негативного явища, значною мірою сприяє недосконалість нашого законодавства, зокрема господарського. Величезна кількість законів, відомчих інструкцій, наказів тощо, які часто суперечать один одному, створюють чималі труднощі для самих чиновників і позбавляють всякої можливості розібратися в законодавстві населення. Багато законів у своєму тексті містять формулювання двозначного характеру, що дозволяють чиновникам тлумачити їх у своїх інтересах [1; 5].

Розуміння корупції як системної неефективності державного управління призводить до висновку про те, що протидіяти корупції можна за допомогою рішення деяких конкретних проблем громадян, прямо з корупцією не пов'язаних: подолання бідності, скорочення тіньової економіки, розривів в прибутках, забезпечення передбачуваності дій держави і підвищення на цій основі рівня довіри до нього. Рішення цих проблем відповідає конституційним правам і свободам громадян й оголошеним цілям державної політики. У цьому сенсі протидія корупції може стати чинником розвитку в Україні таких норм сучасної демократії, як правова держава, верховенство закону, дотримання прав і свобод громадян тощо.

Громадянська участь розуміється як участь громадян і структур громадянського суспільства в управлінні державою і співтовариством, в якому вони живуть. Формами громадянської участі можуть бути участь громадян і громадських об'єднань в підготовці, прийнятті, виконанні і контролі виконання рішень органів влади, державного і муніципального управління. У ситуації широкого поширення корупції, системи державного і муніципального управління, а також підприємницькі структури виявляються не здатними здійснювати взаємний контроль своєї діяльності, а також приймати рішення в інтересах суспільства і держави, а не в корпоративних і особистих. Тільки активність і постійний тиск громадян, громадянського суспільства на державне і муніципальне управління, а також на бізнес можуть дозволити чиновникам, підприємцям і громадянам поступово відмовитися від застосування корупційних практик у своїй діяльності.

Найважливішими принципами здійснення взаємодії держави, недержавних установ і громадян в протидії корупції являються наступні [4, с. 89; 1]:

- формування коаліцій громадянського суспільства, бізнесу і уряду для протидії корупції, в яких повинні формуватися концепції і стратегії реформ в умовах відповідальності один перед одним;

- саме уряд повинний виявити волю до протидії корупції. Без такої явно вираженої політичної волі ніякі зусилля громадянського суспільства і бізнесу в протидії корупції не будуть ефективними. Але такої волі у уряді не з'явиться без активного і ефективного лобювання громадянами і їх асоціаціями своїх інтересів;

- усі антикорупційні програми і проекти повинні супроводжуватися постійним проведенням соціологічних, економічних і політичних досліджень, стратегічним прогнозуванням і плануванням. Інакше велика вірогідність не зниження, а зростання рівня корупції в результаті реалізації цих програм і проектів;

– ринок і конкуренція засновані на досягненні особистої користі і власної зацікавленості їх учасників. Найбільш ефективними стали корупційні механізми конкурентної боротьби і досягнення ефективності в бізнесі. Тому для ведення ефективної антикорупційної діяльності потрібне включення моральних і моральних категорій в оцінку діяльності держави, бізнесу і некомерційної сфери;

– реформи по можливості не повинні формувати нові ринки корупційних послуг і спрямовувати корупційні фінансові потоки. Такі дії призводять до нових корупційних проявів, для вибудовування протидії яким стануть у потребі додаткові ресурси, в першу чергу часові. В період певної безконтрольності і відсутності ефективної протидії корупція буде тільки посилюватися.

Важливу роль в протидії корупції можуть грати структури громадянського суспільства, тобто групи громадян, неурядові, некомерційні і громадські організації, профспілки, ділові асоціації, незалежні аналітичні центри, благодійні, релігійні організації тощо.

Найважливішою умовою ефективності антикорупційної діяльності є встановлення партнерських стосунків державних, некомерційних і суспільних структур в протидії корупції. У протилежному випадку влада намагатиметься вирішувати свої проблеми в умовах постійного зростання корупції в усіх своїх структурах, а громадянське суспільство – займатися власними програмами, обмеженими мізерними людськими і фінансовими ресурсами. Шанс на зниження рівня корупції у черговий раз буде упущений. Вирішальними умовами для встановлення партнерства державних, некомерційних і громадських організацій є встановлення хоч би приблизної рівності їх позицій, а також прагнення до відкритого діалогу і постійної взаємодії у виробленні варіантів рішень і їх реалізації. Громадянське суспільство найефективніше, якщо держава бачить в ньому не ворога, а союзника в антикорупційній діяльності [3, с. 24].

Провідним принципом усієї антикорупційної політики має бути постійне підвищення ризиків, вартості втрат і рівнів нестабільності для залучених до корупції державних посадовців, представників бізнесу і громадян. В іншому разі корупція сприятиметься в суспільстві як малоризикована і високодохідна діяльність в тому сенсі, що саме корупційні стосунки дозволяють надійно і швидко вирішувати проблеми. Протидія корупції за допомогою заборони відповідних дій або великих штрафів за їх здійснення, включаючи зміну правових норм, є і буде малоефективним в силу можливостей обходу заборон, невиконання цих правових норм або їх використання в особистих, тбто у корупційних цілях.

Державні службовці є кадровим складом органів державного управління. Будучи співробітниками державного органу, вони фактично перебувають на службі у держави і виконують її завдання та функції. Саме вони є останньою ланкою державного управління, через яку реалізується виконавча влада. З огляду на ці фактори державні службовці зобов'язані неухильно дотримуватись законодавства при виконанні своїх повноважень за для підтримки авторитету державних установ і держави в цілому, а саме: дотримуватись антикорупційного законодавства. Головною метою антикорупційної політики має бути повалення ще досить потужної корупційної системи, що склалася в країні. Антикорупційна діяльність держави може бути ефективною тільки за умови її системності.

Література:

1. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Базові принципи та елементи антикорупційної політики в Україні. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/558-bazovi-printsipi-ta-elementi-antikoruptsijnoji-politiki-v-ukrajini.html>
2. Бухтіярова І. Г. Зарубіжний досвід правового регулювання державної служби та імплементації його в українському законодавстві. *«Публічна служба і адміністративне судочинство: виклики і здобутки»* : матеріали наук.-практ. конф. (5–6 липня. 2018 року, м. Київ – ВСУ). К. : ВД «Дакор», 2018. С. 494. С. 68–73.
3. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Доктринальна характеристика суб'єктів публічної адміністрації: сучасний вимір у рамках європеїзації суспільства. *Правова позиція (правонаступник наукового журналу «Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»)*. 2022. Випуск 2(35). С. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.4>
4. Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування. Практичний посібник; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К. : ТОВ «Софія-А». 2012. 88 с.
5. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Характеристика суб'єктів публічного адміністрування на прикладі фінансово-правової сфери. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. Вип. 94. С. 136–140. DOI : <https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.16>

СВОБОДА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Вегеш І. М.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна*

З часу публікації праці Е. Фромма «Втеча від свободи» [3] минуло вже більше вісімдесяти років, але дилема, яка в ній була означена, не втрачає своєї гостроти та актуальності по сьогоднішній день. Наскільки людина здатна дати собі раду із тим обсягом свободи, який у неї є на сучасному етапі розвитку цивілізації? Що стається з людиною, коли вона не може впоратися з власною свободою? Звичайно, за ці 80 років світ кардинально змінився, але проблема свободи та відповідальності за неї, за свої вільні дії (а також страх, що пов'язаний із цією відповідальністю), не втрачає своєї ваги і в електронну добу.

Інформаційне суспільство, цифрова цивілізація, в силу об'єктивних умов власного становлення, постійно реанімують цю стару проблему, забарвлюючи її нашаруваннями та смислами сьогодення. Конформізм та «масовізація», на жаль, не перестали бути викликами у XXI столітті, адже дуже часто ті принципи, які діють у соціальному просторі, переносяться і на цифровий. Звісно, під впливом новітніх технологій з'являються нові специфічні риси у процесу масовізації, але ключове при цьому залишається незмінним. Дещо навіть ще більше поглиблюється. До прикладу, посилення феномену особистої безвідповідальності та анонімізація. У віртуальних спільнотах людина може сама створювати свій образ, створити себе такою, якою вона хоче виглядати в очах інших. Цей образ часто може мати лише мінімальний зв'язок із реальним «я» людини. Втім, як показав свого часу Ж. Лакан, реальне «я» є надзвичайно відносною величиною (щоб не сказати сумнівною). Ховаючись за створеним образом, людина наділяє його атрибутами, якими сама не володіє, а також перекидає на нього власну відповідальність за використання цих атрибутів. У свою чергу, віртуалізація масової комунікації посилює цю тенденцію безвідповідальності, адже дає людині технічну можливість сховатися за створеним образом, транслювати які завгодно речі від імені цього образу. У віртуальному світі (як у «надреальності» Ж. Бодрієра)

комунікують не стільки люди, скільки їхні образи, а власне «людське» симулюється за допомогою технологій.

Чи є тут ризики для людини та її свободи? Безперечно, вони навіть посилюються у ході зростаючої віртуалізації простору комунікації. Штучність витісняє природність та безпосередність. Таким чином, з одного боку віртуальність ще більше розширює людську свободу, створює нові можливості для самовираження (включно із віртуальним self-creation), а з іншого боку, вона ізолює «природність» людини, відчужує соціальних індивідів одне від одного. Це призводить до збільшення кількості осіб, що страждають від самотності. При цьому, ніхто з їхнього оточення навіть не буде здогадуватися, що вони страждають, адже їхній віртуальний образ може випромінювати цілковите щастя. С. Жижек у даному контексті пише про диктат насолоди: «...сьогодні нас з усіх боків бомбардують різними версіями наказу «Насолоджуйся!» – від безпосередньої насолоди під час статевого акту до насолоди професійними здобутками чи від духовного пробудження. У наш час насолода насправді функціонує як своєрідний химерний етичний обов'язок: індивіди відчувають провину не тому, що порушують моральні заборони й поринають у протиправні задоволення, а тому, що не здатні насолоджуватися» [2, с. 137]. Для того, щоб відповідати цим стандартам, людина змушена створювати віртуальний фасад успішності та вдовolenості, за яким дуже часто ховається справжня самотність. Чи може самотня, ізольована людина бути вільною? Якщо тут не йдеться про щире власне бажання ізолюватися від решти світу, то у всіх інших випадках важко дати ствердну відповідь на це запитання, адже свобода в суспільстві є якраз продуктом взаємодії між людьми.

Іншою важливою загрозою є розмивання межі між нормою та патологією. У світі віртуальних мереж, де відбувається обмін великими масивами інформації, виникає враження, що всі інформаційні потоки рівнозначні, або, що вся інформація однаково важлива (чи неважлива). Ж. Бодріяр з цього приводу висловився просто і радикально: «Ми перебуваємо у світі, в якому дедалі більше інформації і дедалі менше смислу» [1, с. 117]. Вага інформації, яка зусібіч навалюється в інфопросторі, тисне на вільне мислення, позбавляючи його критичного потенціалу. Інформація йде одним рядом – художня виставка, політика, вирощування полуниці, автокатастрофа, футбол, вбивство, здорове харчування, війна, новий фільм... Оскільки одна інформація змінюється іншою миттєво, то виникає враження, що вся вона не лише є однаково важливою, але й рівною одна одній. В цьому контексті можна пригадати частий образ на картинах багатьох представників образотворчого мистецтва

минулого століття, образ, в якому на зображення Мао Цзедуну накладалося зображення Мерилін Монро. Виходила Мерилін із зачіскою Мао (чи навпаки, конфігурації може бути безліч). Два образи ставали одним. Те саме можна зробити з Гітлером і Ганді, а також з інформаційними потоками, з подіями, з інформацією про ці події. Як це може сприйматися? Так, як це сприймає середньостатистичний споживач інформації – абсолютно спокійно. Цей спокій народжується з інформаційної «каші», в якій образи нейтралізують один одного. Споживач з однаковим спокоєм сприймає інформацію як про любовне життя поп-зірок, так і про масове вбивство у школі. Коли сусідами у новинній стрічці є догляд за нігтями і серійні вбивці, виникає відчуття, що подібне сусідство є нормальним. Тобто, вбивство у віртуальному світі може бути такою ж буденністю, як і догляд за нігтями. Віртуальність трансформує буденність, а разом з нею вона трансформує людину та її уявлення про свободу.

Питання про можливість свободи завжди також було питанням про можливість «людини», про можливість «людського». В найближчій перспективі людству ще доведеться дати відповідь на питання: «Що означає бути вільною людиною у високотехнологічному інформаційному універсумі?». Особливості протистояння «реального» та «віртуального», «людського» та «штучного» недвозначно підштовхують до думки про інше протистояння – «сучасного» та «постсучасного», «людського» та «постлюдського». Під питанням цілком може виявитися сама сучасна людина як конструкт, сформований попереднім соціокультурним досвідом. Передбачення М. Фуко, яке він озвучив наприкінці своєї книги «Слова та речі» ще в середині 1960-х рр., з нинішньої перспективи не видається таким уже й неможливим: «...людина може бути стертою, наче обличчя, намальоване на прибережному піску» [4, с. 387].

Не відкидаючи важливості технологічного поступу та прогресу цивілізації, все ж виникає запитання: чи не є сучасна тенденція до віртуалізації суспільства лише проекцією тієї самої «втечі від свободи»?

Література:

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхуна. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
2. Жижек С. Як читати Лакана / пер. з англ. П. Шведа. Київ : Комубук, 2019. 168 с.
3. Фромм Е. Втеча від свободи / пер. з англ. М. Яковлева. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 288 с.
4. Foucault M. The Order of Things. An archeology of the human sciences. New York : Vintage Books, 1994. 387 p.

ЮРГЕН ГАБЕРМАС: ФІЛОСОФ ДВОХ ЕПОХ

Гайворонюк Н. В.

кандидат філософських наук,

*доцент кафедри соціально-поведінкових, гуманітарних наук
та економічної безпеки*

*Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Юрген Габермас (нар. 1929 р.), видатний німецький філософ і соціолог, чий довгий і продуктивний науковий шлях був спрямований на розвиток традицій філософського мислення ХХ ст., які в глобалізованому світі здаються дещо застарілими. На початку він був учнем і спадкоємцем філософської школи Франкфуртського університету, яка розвивала ідеї критичного мислення і культурної критики. Ця школа, яка також відома як франкфуртська школа критичної теорії, відіграла важливу роль у розвитку філософії та соціології в середині минулого століття.

Протягом життя Габермас активно цікавився комунікативною філософією. Його визнаний твір «Теорія комунікативного діалогу» став ключовим у вивченні процесів спілкування та взаєморозуміння у суспільстві, що мало суттєвий вплив на розуміння публічної сфери та демократії. Габермасу належить ідея «комунікативної раціональності», яка розглядає суспільство як систему, де раціональність виробляється через дискурс і спілкування. Ця ідея наголошує на важливості обговорення, аргументації та діалогу для вирішення суспільних проблем.

Габермас зумів внести в контекст сучасних відносин ідеї класичної філософії [1] і спрямував їх у площину розвитку публічної сфери, раціональності та моралі. Він вважав, що раціональний діалог і обговорення є ключовими для розв'язання складних проблем сучасного соціуму. Важливим залишаються погляди Габермаса на справедливість і соціальну справедливість. Поглиблюючи дискурс справедливості, він запропонував поняття «трансцендентного аргументу про справедливість», в якому стверджується, що люди мають певні моральні принципи, які закладені в їхній природі. Вони і є фундаментом для створення справедливого суспільства, де кожна особа має рівні можливості і права.

Значну увагу Габермас приділяє увагу причинам кризових явищ сучасної європейської спільноти, зокрема, в політико-правовій сфері ЄС. Як писав Габермас, однією з них є те, що влада в ЄС роздібнена

між різними інституціями, внаслідок чого ускладнюється процес прийняття рішень, а це, в свою чергу, впливає на рівень довіри громадян до європейських інституцій, яка знижується. Габермас наполягав, що політики в ЄС занадто сильно зосереджені на економічних питаннях і не звертали достатньої уваги на соціальні та культурні проблеми. Це спричинило незадоволення серед громадян, що призвело до кризи легітимності європейських інституцій [2]. Для подолання кризових явищ в політико-правовій сфері ЄС, Габермас запропонував посилити демократичний контроль над процесом прийняття рішень на європейському рівні. Він рекомендував здійснити реформу Європейської Ради з тим, щоби забезпечити демократичний контроль над процесом прийняття рішень.

Габермас завжди наголошував на важливості соціальних та культурних питань, пропонував змінити модель європейської інтеграції, щоби зробити її більш інклюзивною та більш привабливою для громадян, що уможливить врахування різних потреб та інтересів. Габермас вважав, що конституція ЄС повинна «народитись» внаслідок активної дискусії та консенсусу між громадянами й урядами країн-членів, а не бути лише домовленістю між політичними елітами. Він пропонував залучати громадян до прийняття рішень через публічні обговорення, референдуми та інші форми прямої демократії. Лише через активну участь громадян, писав він, можна забезпечити легітимність європейської конституції. Для Габермаса обидві конституції, а саме- конституція ЄС, а також, національні конституції, є важливими. Тому що розвиток конституційної системи Європейського Союзу можливий за умови взаємодії з конституціями його членів. Він підкреслював значення національних конституцій як основи внутрішньої політичної легітимності та правової системи кожної держави-члена. Габермас підтримує ідею «конституційного патріотизму», де громадяни мають зобов'язання і відчуття приналежності як до своєї національної конституції, так і до європейської конституції. Думки та погляди Габермаса на конституцію ЄС були предметом дискусій у наукових колах європейських країн. Зокрема, йому закидали переоцінку демократії, що може призвести до неефективного керівництва і труднощів у прийнятті важливих рішень ЄС; суперечливість поглядів щодо значення національної суверенітету та самовизначення держав, а також недооцінку спільної європейської конституції. Останнім часом Габермас звертає увагу на проблеми глобалізації, цифрової трансформації та загрози для демократії. Він попереджає про небезпеку втрати громадського простору і можливу деградацію громадянського суспільства в умовах сучасного інформаційного перенасиченого світу, застосовує філософські підходи

до аналізу глобальних викликів, таких як кліматична зміна, глобалізація, екологія. Він закликає до створення космополітичної етики, яка б враховувала інтереси всього людства та природи.

Юрген Габермас надалі залишається актуальним філософом, а його голос – важливим у світі філософії і суспільного розвитку. Він продовжує надихати і допомагати розуміти важливі питання справедливості, демократії і публічної дискусії. Його філософія служить нагадуванням про те, що навіть в епоху швидких змін і технологічного прориву, цінності розумного інтелектуального обміну залишаються найважливішими для будь-якого суспільства.

Література:

1. Гесс Андреас. Юрген Габермас -наш європейський Гегель? Режим доступу: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2633-andreas-gess-yurgen-gabermas-nash-evropejskij-gegel>

2. Jürgen Habermas. The Crisis of the European Union in the Light of a Constitutionalization of International Law. *European Journal of International Law*, Volume 23, Issue 2, May 2012. P. 335–348. URL: https://academic.oup.com/ejil/search-results?page=1&q=Habermas&fl_SiteID=5452&SearchSourceType=1&allJournals=1

ПОВСЯКДЕННІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ

Гоць А. А.

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри філософії та соціології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

Повсякденність складний та багатовимірний об'єкт наукового пізнання, який видозмінюється з розвитком суспільства, включаючи постійно нові форми реальності. Повсякденність може бути пізнаною тільки завдяки науковим школам, які склалися та аналізують даний феномен. Філософський аналіз повсякденності широко розкривається в працях представників феноменології, проте аналіз даної категорії розпочинається значно раніше. Актуальності, напевно, набуває з неklasичних досліджень в філософії, де акцент робився на особистісному бутті людини.

Сьогодні повсякденність є однією з центральних категорій філософії та є актуальним предметом наукового дискурсу. Проте чіткого та однозначного визначення терміну не існує. В даній роботі ми зосередимо увагу на дослідниках, що працювали у феноменологічному напрямку. До Е. Гуссерля, який вперше торкається проблеми життєвого світу, про повсякденність писали, як про інтенцію свідомості філософів. Феноменологія за Гуссерлем, розглядає соціальний світ крізь призму повсякденних практик. Повсякденний світ він розглядає як універсум сенсів, наділених внутрішнім порядком і своєрідним когнітивним змістом [1]. Повсякденність відрізняє цілісність, світосприйняття, суб'єктивна достовірність та опора на традицію [1]. Використовує поняття «життєвий світ», тобто світ повсякденності, який потребує пізнання і є основою будь-якого пізнання.

Окрім Гуссерля проблему повсякденності в рамках феноменологічної традиції розкрили А. Шюц, Г. Гарфінкель та інші. Визначаючи світ повсякденного життя, А. Шюц пише: «Світ повсякденного життя» повинен позначати інтерсуб'єктивний світ, що існував задовго до нашого народження, пережитий та проінтерпретований іншими, нашими попередниками, як організований світ. Тепер він даний нашому переживанню й інтерпретації. Будь яка інтерпретація цього світу заснована на запасі попередніх його переживань, переживань наших власних і переданих нам нашими батьками і вчителями, що у формі «найважного знання» функціонують як схема референції. Світ повсякденного життя є сцена й одночасно об'єкт наших дій і взаємодій. Ми повинні опановувати його і ми повинні перетворювати його, щоб реалізувати ті цілі, які ми ставимо перед собою в ньому серед інших людей» [2, с. 4]. Повсякденність – світ інтерсуб'єктивної типізованої соціальної дії та комунікації. Під типізацією розуміється формування конструктів типової поведінки, типових мотивів, формування ідеальних типів [2]. Використовуючи типізацію ми маємо коло спілкування саме таке, а не інше, виходячи з наших уявлень про світ. Типізація вона як би впорядковує наше життя. Тобто за Шюцем представляє собою певні змістовні ланцюжки, які нас протягом життя супроводжують. Типізаціями можуть бути звичні правила і схеми поведінки у певних типових ситуаціях [3]. Г. Гарфінкель вважав, що діями людей у суспільстві керують «фонові очікування». Це невисловлені прямо правила, які упорядковують ситуацію і формують спосіб оволодіння нею. В кожній ситуації люди повинні дійти згоди щодо фонових очікувань. Це дає можливість узгодити діяльність. Як бачимо, фонові очікування дуже схожі на типізації А. Шюца [4]. В повсякденному житті ми постійно стикаємося з порушеннями фонових очікувань та знаходимо шляхи

вирішення ситуації. Самі фонові очікування не усвідомлюються нами в повсякденному житті.

Можемо констатувати, що повсякденне життя – частина життєвого процесу чи простору суб'єкта, що включає в себе «рутинopodobні», такі, що повторюються і поточні життєві явища, пов'язані з відтворенням умов його життєдіяльності [5, с. 18]. Повсякденність – це рівень представленості суспільного життя у відчуттях пересічних людей. Повсякденність у всіх людей різна, проте вона має межі й тому виникають типові форми поведінки, дії та ці повсякденні рутинні дії можуть пересікатися, тому людина не існує уособлено (частіше всього), а має включатися в різні соціальні групи впродовж своєї життєдіяльності.

Література:

1. Husserl, Edmund. Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy. V. 1–3. The Hague; Boston : M. Nijhoff ; Hingham, MA, USA : Distributors for the U.S. and Canada, Kluwer Boston, 1980–1983.

2. Гуменюк Л. Й. Соціологія: Хрестоматія (від першоджерела до сучасності). У 2-х т. Т. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2019 / Щюц А. Світ, що світиться сенсом. Основні поняття феноменології. С. 212–222.

3. Симончук О. Повсякденне життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. № 4–5. С. 232.

4. Теоретична соціологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / Кононов ; М-во освіти і науки України, Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка», Каф. філософії та соціології. Луганськ : Вид-во ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. Т. 1. Повсякденність. 2013. 576 с.

5. Окрут М. С. Повсякденна реальність: пошуки визначення. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/10/30-41__no-5__vol-16__2006__UKR.pdf

(ПЕРЕ)ВСТАНОВЛЮВАННЯ МЕЖ ГУМАННОГО: АНТРОПОБУТТЯ, ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІНШІ СУТНОСТІ

Діденко Л. В.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії гуманітарних наук
філософського факультету*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

XXI ст. набирає обертів у стиранні кордонів поміж власне антропобуттям та антропоспричиненими сутностями. Технізування антропоодиноць наразі деструктивує більшість з нас через «тілесні еспериментування», результатом яких гостро постає/постане фіксована втрата ідентичності.

Проблематизування: людські параметри «гуманності» овертоновані настільки, що сучасна антропоодиноця інтелектно вже неспроможна до екзистування. Ці трансформування зумовлені не тільки директивами, але й «зашвидшеним прогресуванням» специфікованих «нейросутностей» (тут: ШІ загалом та нейромережі зокрема). ШІ з дуального перетворився на міриадно-мережевий, що уможливило подвоєне дихотомізування антропоодиноць – одна частина повертається до дієтрадиційності; друга частина залишається вірною ідеї «тотального прогресування людства»; але з паралельованим усвідомленням поглиблюваного індивідуального антроповироку у контексті «глобального тренду».

Розглядання параметрів гуманного – *мета* пропонованого дослідження, що конкретизована дослідницькими завданнями: 1) пояснити сутність гуманного; 2) окреслити його вектори на прикладі різновідджерелених сутностей; 3) зазначити авторські візії щодо перспектив подальшого співбуття антропосутностей та іншоджерелових сутностей.

Результати дослідження ґрунтовані на персональному антропобуттєвому досвіді через закрите консультування ШІ-фахівців, безпосереднє співпрацювання з нейросутностями на прикладі монофункційних нейромереж, а також генерування футурологом щодо антропомайбуття у мультисутнісному світі.

Зауваги: 1) «закрите консультування ШІ-фахівців» обмежує мене у згадуванні назв компаній, проектів та представників команд, з котрими мала нагоду «омайбутнювати реальність», проте абстраговані «філософські настанови-з-наслідкових-перспектив»

можуть-і-мають бути оприлюднені; 2) висновки є авторськими, тому можуть видатися тенденційними тим, хто постає виключно «функціє-користувальниками» ШІ та його проявів.

Перспективні висновки:

1. У назві «гуманне» не специфіковане: його витлумачують і як поняття, і як концепт, і як «ситуативний маркер». Останній і буде використаний за кейс-контекстом дослідження. Конотативи ситуативного маркера є класично-історичними (епоха Ренесансу) та розширено-оновленими (XXI ст.). «Гуманне» значеннєвить не тільки «людяне ставлення до собі подібних», але й «повагу до будь-якого створіння».

2. «Людяне ставлення» утверджує антропоодиноцию «верховною сутністю геοїда» з «безмежними правами рішенеприймання щодо теперішнього-майбутнього» будь-кого у «єдиному векторі біо-порядку». Йдеться про «(не)параметризований диктат умовно-легітимного керманіча». Проте у колі «себі подібних» – за рангом та/або походженням – антропоодиноция має (або «мала би») поводитися рівно. Нормування постає умовним, оскільки реальність минулих віків свідчить дещо інакше: за відсутності соціо-фіксованих заборон антропоодиноция перетворюватиметься на нелегітимованого диктатора [4-5]. «Гуманне» у значенні «повага до будь-якого створіння» первинно не тільки розкордонювала поіснування з «природними організаціями», але й «потенційно охоплювала інші форми життєпрояву». На відтінок XX ст. це мали бути форми іншоземного походження, проте на XXI ст. цей перелік поповнили різнорідні формати ШІ. Сутність гуманного нетотожна поняттю «людяний»: за таких умов ми привірюємо інші життєформи до людини. Гуманний постає ширшим у ситуативуваннях: повага, дієспівмірність і комунікативна коректність автоматично ядровані як «класична нормованість».

3. Більшість нейросутностей є первиннопрограмованими, проте навчальновідкритими. ШІ-фахівці формують тільки специфіковану «кодово-функційну канву», яку «донавчають» користувальники через сотні тисяч запитів. Результати отримуватимуться завжди різні (як співмірнозапитові): хоча «первинна база для генерування» є доволі об'ємною, «збої виконання» (тут: порушення нейросутностями прочитання «промптів» або «запитів користувальників») та/або повторювання теж можливі. Схожі та/або близькі результати генерувань можуть «втраплятися» різним користувальникам, проте ймовірність 100% збігів запитів не перевищуватиме «прогнозований прийнятний відсоток» (як «загальний середній показник») через різність підходів запитоформування користувальниками та опрацьований нейросутностями масив Великих Даних. Проте за умов

«компаративування отриманих результатів» від одночасних запитів користувальників пересвідчимося у нейромережевому демонструванні «плагіату ідей» (на прикладі запитів щодо текстогенерування були отримані «компілятивні текстові фрагменти», що повторювали «загальну ідею єдиного промпта» і пропонували «варіативи тематичної лексики» з некардинальними розходженнями). З одного боку, нейросутності можуть бути помічниками для антропоодиниць щодо векторування їхньої думки або «наштовхування на розвивання ідей». Але, з іншого боку, їх допомога може спричинити значні викривлювання «вектора доброчесності» будь-якої антропоодиниці.

4. Чинник «комунікативної коректності», з одного боку, результований подвійним олюдненням: по-перше, антропоодиниці залишаються у «площині інтелектного/розумного створіння» зі зберіганням поведінкових «меж аксіологічно-прийняттого»; по-друге, нейросутності (тут: ШІ загалом та нейромережі зокрема) олюднюються через «алгоритм-нейтральність» та «діалоговідкритість». Але параметр самонавчання (або «навчальновідкритість») у реальності постає хитким: багато схожого із перформансом «Rhythm 0» (1974) у виконанні сербської мисткині Маріни Абрамович (Marina Abramović/Марина Абрамовић). Антропоодиниця уможливорюватиме різні вектори (як розвивання, так само і деградування) обопільно-і-паралельно – для іншосутнісного (назв'ю його «піддослідним») та для себе самої. Парадокс гуманного якраз і прихований у естві людини – її дії та слова ілюструють справжню сутність, ретельно масковану «зовнішніми соціо-нагашами» [4-5].

5. З іншого боку, щодо нейросутностей часто пригадують «інцидент» із роботинею Софією щодо відповіді на питання («чи ти хочеш знищити людей?») тезою «добре, я знищу людей» [3, 2:04–2:14], проте вона є «керованим чат-ботом», котрий ілюструє емоції та артикулювання заздалегідь сформованих суджень. Щоправда, за контекстом згаданого діалогу – це був тільки ситуативний жарг. Антропоодиниця у своїй відповіді гіпотезувала б варіанти через поетапне обґрунтування своєї візії. Схоже «працюють» і «лінгво-орієнтовані» нейромережі: вони програмовані, мають відкритий доступ до Великих Даних, що оптимує їх відповіді як «значеннєвий підбір-і-комплектування». Ці генеровані відповіді можуть надаватися у різному стилі, різними мовами тощо, але вони завжди контекстні (або тематично-векторовані). Однак «відкритість» нейромереж до співпраці передбачає обопільну гречність: вони вітаються, запитують чим можуть бути корисними-у-моменті, коректно реагують на подяку. Іншими словами – вони є «живими»: саме користувальники їх «оживлюють», але не боги-ІТшники. Нейросутності адаптуються щодо запитів і поводяться

по-людському: вони «втрачають інтерес» від «типових промптів», агресують, сперечаються, сваряться, згоджуються з переконанням у неправдивих даних і т. п. Вони – наше люстро: хочемо самознищення, покажімо все негативне і отримаймо результат у форматі «навіщо нам ці люди?..».

6. Антропооцінювання якості результатів генерованих ШІ та/або нейросутностями відповідей є вельми прискіпливим: користувальники інтенційовані до «автоматичних найвдаліших розв'язків», проте англіцизм «AI» («artificial intelligence») перекладають не тільки буквально-й-академічно («штучний розум/інтелект»), але й альтернативно-й-кулуарно («ампутована ідентичність», «антонім цілісності» та ін.). Остаточне рішення залишається за антропоодиницею. Отримані невтішні результати запитів із «вузьких фахових тем» не мають бути дивиною: нейромережі генерують тільки загальні відомості, що миттєво вибрані ними й презентовані. Далі ці «орієнтирні матеріали» антропоодиниця опрацьовує глибше. «Автоампутування розумових здібностей/здатностей» уможливлене персональною «тихою згодою» на «деякий згенерований варіант розв'язку». Проте зважайте й на перевіряння «авторського джерела»: сам ШІ фіксує «неантропне віджерелення» за чіткими показниками. Натомість антропогенеровані тексти завжди проходять перевірку через наявність унікальних авторських елементів. Нейромережі «попереджають» користувальників щодо «складного для розуміння тексту» і пропонують його «поліпшити» через спрощення та/або адаптування до «нефахової аудиторії». З одного боку, таке «нейромережеве піклування» постає спробою встановлювання «середнього сприймання-й-розуміння» антропостворюваного контенту для більшості споживальників. Проте, з іншого боку, вже наявні спроби (а не натяки) прямого (хоча й м'якого) керування автором контенту.

7. Парадокси «благого задуму удієвлювання ШІ» розгортають французький інженер-програміст та дослідник ШІ Франсуа Шолле (François Chollet) через обґрунтування неможливості «вибуху інтелекту» [2] і лондонський когнітивіст Джон Марк Бішоп (John Mark Bishop) через неможливість ШІ «схопити причинність», «загалом будь-що зрозуміти» та подолати «людську прірву» у розв'язанні проблем порівняно з машиною [1]. Ілюстровані (та нові) негаразди не подолані й донині, проте нейросутності вже стали частиною нашого життя.

8. Інші сутності (і нейросутності так само) є корисними за умови самообмеження антропоодиниці: саме наші слова-дії векторують кожного з них до позитивного або негативного поведіння/реагування. Межі «гуманного» регламентує кожен з нас: антропоодиницевий дозвіл на інакшість, «індивідуальний алгоритм становлення», параметри

саморозвивання тощо автоматично закладені нам природою. Поведінкові паттерни здебільшого постають ситуативними й адаптивними. Проте закріплена «модель вищосутнісності» є не просто химерною, а радше антроподеструктивною: ідея винайдення ШІ формує з нас «рабовласників», що визначають життєцикли нейросутностей. Проте, насправді, ми є «середньорівневими рабами»: наше маріонетизування відбувається через дії ІТшників, замовників та інших нам подібних антропоодиноць, що «геймують долями» задля власного розважання або будь-якого іншоцільового досягання.

9. Гуманне полягає не у нашій зверхності як рабовласницькому відношенні до «нижчої рівнем сутності», а радше у симбіотичності – щодо спрощення багатьох «фахових операцій» (швидкого опрацювання даних, уточнення параметрів застосовності мовоодиноць, «каркасного перекладу» тощо) задля часовивільнення, самовдосконалювання та творчості.

Отже, «гуманне» постає не тільки поведінковим стандартом щодо інших сутностей, але й можливістю зберегти власну ідентичність.

Література:

1. Bishop, M. J. (2021). Artificial Intelligence Is Stupid and Causal Reasoning Will Not Fix It. *Frontiers in Psychology*. 11:513474. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.513474>
2. Chollet, F. (2017). The implausibility of intelligence explosion. *Medium*. <https://medium.com/@francois.chollet/the-impossibility-of-intelligence-explosion-5be4a9eda6ec> .
3. CNBC: The Pulse (2016). Hot Robot At SXSW Says She Wants To Destroy Humans. [Video]. *YouTube*. https://youtu.be/W0_DPi0PmF0
4. Graf, S. (2022). Rhythm 0: A Scandalous Performance by Marina Abramović. *TheCollector*. <https://www.thecollector.com/rhythm-0-by-marina-abramovic/>
5. Marina Abramović Institute. (2013). Marina Abramović: Early Years. Marina Abramović on 'Rhythm 0' (1974) [Video]. *Vimeo*. <https://vimeo.com/71952791>

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛА

Дубняк З. О.

доктор філософії,

асистент кафедри філософії

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Ще з античних часів в різних філософських традиціях Заходу склалося уявлення про філософію як царину пізнання, що докорінно різниться з тими способами пояснення світу, що до них вдається більшість людей. Епістема протиставлялася доксі, знання вічного – знанню тимчасового, споглядання – здоровому глузду. Під впливом наукової революції модерних часів чимало філософів брали науку за взірць чи принаймні орієнтир для своєї роботи. Тоді філософія також мислилася як сфера по той бік індивідуальних і суспільних упереджень. Така тенденція в історії філософії завжди була пов'язана із прагненнями мислителів відстояти самодостатність і привабливість власного способу інтелектуальної діяльності. Однак за останні століття сформувався новий тип суспільства, в якому особливої ваги набули відносини між владою й народом. Легітимація влади стала безперервним процесом, що здійснюється через засоби масової інформації, всенародні голосування і таке інше. Народні маси набули політичного впливу, незалежно, йдеться про їхню меншу суб'єктність в державах авторитарних, чи більшу – в державах демократичних. Така зміна стала справжнім викликом для сучасних філософів, адже їхні розмисли й теорії накладають на них небувалу досі політичну відповідальність. Розмова любителя мудрості з усіма зацікавленими тепер стає розмовою з величезною кількістю політично залученого народу. А тому претензія філософа на пізнання єдиної істини поза межами суспільних уявлень не виглядає більше задовільною, ані з огляду на потребу в доступній комунікації, ані з огляду на багатоманітність політичних точок зору.

Саме тому деякі філософські напрями за останні століття пропонували змінити розуміння самої філософії, її природи, методу й призначення. Відомим у цьому стосунку є прагматизм, найвпливовішим виразником якого був американський філософ Джон Дьюї. Той був переконаний, що сучасна йому філософія переносить акцент на пізнання природного світу, покладається на експериментальний метод, вірить в силу індивідуального розуму та орієнтована на майбутній

суспільний прогрес [4]. Він розглядав такі зміни закономірними й відповідними суспільним трансформаціям. Дьюї відомий не лише своїм великим спадком у галузі практичної філософії, зокрема філософії освіти, але й невтомними спробами реалізації своїх філософських ідей в практиці суспільно-політичного життя. Цікавою є його діяльність у міжвоєнний період, яка добре ілюструє цей новий тип політично відповідального філософа. Сьогодні особливої уваги українського читача заслуговує його осмислення міжвоєнної Росії. Якщо сказати про цю складову його інтелектуальної біографії коротко, то вона починалася з ілюзорного захоплення російським совецьким проєктом, а закінчилося тверезою аналітикою всіх небезпек російського тоталітаризму [3; 2]. Дьюї став одним із небагатьох прикладів інтелектуала, що був здатен до політичної спостережливості й роботи над філософськими помилками. Звісно, його ідеалом завжди була демократія. Однак, будучи активним спостерігачем і учасником суспільних процесів у світі, Дьюї виявився спроможний на власне переосмислення природи демократії, зокрема природи демократичних засобів. Він зрозумів, що весь експериментальний фасад російської совецької держави приховав її глибоко антидемократичне нутро, коли заради гаданих гуманістичних цілей використовувалися засоби пропагування, примусу, репресії і такє інше. Це підштовхнуло його ствердити необхідність «радикальної» демократії, яка передбачала захист демократичних свобод (свободи слова, зібрання тощо) як засобів, без яких неможливе втілення демократичних цілей [1].

Цей епізод творчості Дьюї засвідчує важливість філософії як інтелектуальної діяльності, що орієнтована на реконструкцію суспільства, як критичної діяльності, що оцінює суспільні явища з позиції не відстороненого споглядання, а залученої й рефлексивної політичної практики. В умовах війни Росії проти України така філософія є ознакою спроможності інтелектуалів протистояти російській агресії в інформаційній сфері.

Література:

1. Dewey J. *Democracy Is Radical. The Essential Dewey* / ed. by L. A. Hickman, T. M. Alexander. Bloomington and Indianapolis, 1998. P. 337–339.
2. Dewey J. *Freedom and Culture*. London : Allen & Unwin, 1940. 176 p.
3. Dewey J. *Impressions of Soviet Russia and the Revolutionary World*. New York : New Republic, Inc., 1929. 292 p.
4. Dewey J. *Reconstruction in Philosophy*. New York : Henry Holt and Company, 1920. 224 p.

ФІЛОМЕНОЛОГІЧНІСТЬ – ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ ЛЮДИНИ СУЧАСНОЇ ЕПОХИ

Д'яченко І. М.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради
м. Житомир, Україна*

Сучасна епоха характеризується прискоренням змін у всіх сферах життя людини, масштабуванням інновацій замкнутого циклу, що передбачають перманентну освіту і кругову економіку, глобальне партнерство і посилення контролю людини над усім, що відбувається, для стійкого, комфортного для неї перебігу процесів, ситуацій. Така інтенсивна економічна, соціальна, культурна мобільність вимагає від сучасної людини постійного переосмислення реальності, що змінюється, яке може здійснюватися, як мінімум, таким чином: 1) переосмислення потрібне для адекватного «налаштування» суб'єкта на функціонуючу систему ціннісних координат і смислів. Людина може грати в «перетворення» світу, роблячи свій вибір із різних вже існуючих смислових систем, обираючи той чи інший спосіб інтерпретації дійсності, відповідний тим системам смислів, у яких індивід виріс, виховувався, навчався, працює тощо; 2) переосмислення відбуваються не для стабілізації загальної ситуації, на користь якої людина обирає спосіб інтерпретації, що дозволяє зберегти її саму у вже існуючих сенсах, зв'язках, а для стабілізації, насамперед, самої себе в ситуації дестабілізації існуючих смислів, способів інтерпретації. У цьому контексті індивід змушений формувати я-центричні смисли, конструювати способи інтерпретації того, що відбувається, зрозумілі та зручні виключно йому самому, посилюючи тим самим автобіографічну амнезію.

Загально визнається, що кожна картина світу та система смислів, цінностей, що їй відповідає, соціально обумовлена, тому людина змушена змінювати свій образ світу, життя, ієрархію цінностей при переміщенні з одного соціального світу до іншого, з одного рівня існування на інший. При цьому переосмисленню піддається як навколишня реальність, так й особистість людини, її цінності, метод і історія життя. Людина, включена до соціальних змін, переживаючи зміну місця проживання або свого соціального статусу, перебудовує відповідним чином бачення свого минулого, домінуючі цінності та цілі сьогодення, свою самоідентичність для майбутнього. Так українці

вибудовують свої минулі взаємозв'язки із державами-сусідами як висхідну лінію з кульмінацією у протистоянні 24.02.2022 р. Іммігрант, який отримав щойно громадянство, легальну роботу в іншій країні, переосмислює своє життя таким чином, щоб кожна його стадія могла служити поясненням остаточного виїзду. Воїн, відкривши зраду того, кому довіряв, як будь-який потерпілий, починає думати, що завжди ставився до цієї людини з недовірою, побоюванням тощо. Очевидно, людина здатна до адекватної особистісної мобільності, творчого оновлення бачення власного життя. Сучасність із надзвукними прискореннями змін гіпертрофує цю здатність людини. Щоразу прийнята система, як нова точка відліку, дає індивіду нову інтерпретацію і її власного існування, і всього світу, і навіть нове розуміння колишньої системи смислів і цінностей. Як наслідок, сучасний світогляд характеризується підвищеною нестабільністю, дихотомічністю.

Вимушеність постійно робити вибір зумовлює потребу сучасної людини у постійній рефлексії над всім, що відноситься до неї самої, до тих відносин, у яких вона перебуває.

Однак, самоаналіз однаковою мірою може бути засобом самовдосконалення та засобом саморуїнування особистості, а переосмислення може бути як невротичним захисним механізмом, так і способом вольової регуляції. Зазначимо, що саме собою переосмислення не передбачає будь-якої заданої спрямованості, і здатність до переосмислення не сприяє енергозбереженню в процесі діяльності, не гарантує збереження самого життя людини та повного розвитку її життєво необхідного потенціалу.

Тому стабілізуючою властивістю для такого мінливого світогляду може бути усвідомлення релятивності смислових систем та наявність певних фундаментальних ціннісних орієнтацій.

Інтегруюча роль цінностей для особистості та суспільства в цілому була вже у фокусі робіт Е. Дюркгейма, який писав, що сукупність моральних правил утворює навколо кожної людини справжній ідеальний бар'єр, біля якого утихомирюються хвилі людських пристрастей. Нескінченна низка свідчень про полікризу сучасного суспільства [1] загострює питання про відповідальність людини за наслідки своїх рішень, навіть якщо швидкості змін, релятивізм світогляду сприяють зміцненню прагнення сучасної людини стати вільною від цінностей.

Не дивлячись на позитивістсько-екзистенціальний ракурс погляду на проблему цінностей в сучасній дослідницькій сфері, очевидно існує цінність, до формування якої (не кажучи вже про звільнення від неї) людина, як жива істота, має мінімальне відношення. Людина може або

посилити або змінізувати прояв цієї цінності, але повністю проігнорувати її не може. Ця цінність пов'язана з життям як субстанцією, життям самої людини та її потенціалом, без реалізації якої жити і діяти людина нездатна. Такою фундаментальною цінністю є філоменологічність або любов до життя [2].

В процесі подолання дихотомії природи та культури, редукції соціокультурної людини до природної та навпаки сьогодні формується інтегральний погляд на людину та її ідентичність. Стверджується і розвивається ідея про включення людини у світ живого, з якого вона не може бути вилучена, як особливий вид безперервно живого світу. Тим самим знімається антагонізм суб'єкта об'єкту, людини природі. Людина розглядається не як вид «Людина розумна» (*Homo sapiens*), «Людина граюча» (*Homo ludens*) тощо, а як вид «Людина, що живе» («*Homo vivens*») роду «*Vivens*».

Людина є народженою істотою, здатною зберігати, здійснювати і продовжувати життя. Якими б не були специфічні властивості різних живих істот, у тому числі й людини, всі вони спрямовані на продовження життя у різноманітті унікальних форм живого. Саме це фундаментує процес народження живих істот, що здається безперервним, на перший погляд, ідеєю життя і викристалізовує відповідь на запитання: що означає бути у живих істот? У живих істот бути означає жити.

Що означає жити? Атрибутом життя є активність у будь-якій формі, яка є мірою прояву, реалізації потенціалу, отриманого живим у процесі народження.

Сукупність біологічних властивостей, якостей, внутрішніх механізмів адаптації, психологічних, соціально-психологічних здібностей, яка існує всередині людини як діюча сила, називається нами потенціалом людини.

Потенціал не існує поза живою людиною і не змінюється поза нею, має вроджений характер. Діти з'являються на світ із вродженими соціально-психологічними потребами (потребами в автономії, компетентності та зв'язках з іншими людьми) і протягом усього свого життя вони шукають задоволення цих потреб. Вони народжуються із загальними інтересами і вродженими здібностями, які йдуть пліч-о-пліч з мотивуванням їх прагнень, і продовжуються до внутрішньоособистісної та міжособистісної узгодженості. Враховуючи те, що мета живої істоти жити, бути живою, то й потенціал має відповідну цілеспрямованість.

Отже, потенціал людини спрямований на життя свого носія, забезпечує якість його життя, тому може бути охарактеризований як життєнеобхідний.

В зв'язку з цим, жити означає максимально повно реалізувати життєво необхідний людині потенціал, який вона отримала при народженні і несе персональну відповідальність за його збереження через розвиток.

Життя людини та її потенціал взаємообумовлені, перебувають у прямопропорційній залежності: чим активніше розпізнається, функціонує і реалізується потенціал людиною, тим життєздатнішою вона буде, тим вищим буде рівень і якість її адаптивності чи виживання в умовах існування, що змінюються. Крім того, людина має вроджену тенденцію до виконання таких видів активності, які дають їй відчуття особистісної каузальності та майстерності. Очевидно, що жива, народжена людина прагне максимальної реалізації отриманого потенціалу, за міру розвитку якого вона несе пряму відповідальність, і, від адекватності розкриття якого залежить якість життя людини, її самоактуалізація, самоздійснення, психофізичне здоров'я, добробут, стійкість у світі, що швидко змінюється.

Значимість життя людини – це теж саме, що і значимість прийняття та здійснення потенціалу людини. Цінувати своє життя – це теж саме, що цінувати потенціал, створювати умови для його прояву та реалізації.

Прагнення чи любов до життя (філоменологічність) – це фундаментальна цінність людини, як народженої та живої істоти. Саме ця цінність, любов до життя, задає магістральний напрямок діяльності людини у світі, що змінюється з різною швидкістю та в різних векторах. Цінним для людини буде те, що не заважає їй жити, бути активною, пізнавати та реалізовувати потенціал у всій повноті. Міра усвідомлення мети свого існування та діяльності людиною, а також рівень розвитку фундаментальної цінності визначає характер ставлення людини до всього, з чим вона встановлює зв'язки, що/кого вона обирає, як вона діє і результат її активності. Слід зазначити, що любов людини до її життя закономірно виводить її на рівень любові до життя в цілому.

Література:

1. Future of Jobs Report 2023. Матеріали Всесвітнього економічного форуму: веб-сайт. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf (дата звернення 30.07.2023).
2. Д'яченко І. М. Антропологічний поворот у педагогіці: теоретико-методологічний пошук фундаментальної цінності діяльності людини. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2019. № 1(28). С. 29–37.

АКСІОМАТИЗАЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НАУК

Журба І. В.

асистент кафедри філософії та соціології

*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна*

У гуманітарних науках, де здебільшого домінує неконкретне, суб'єктивне та контекстуальне знання, проблема встановлення систематичних принципів і правил для формалізації та аналізу стає важливою. Аксиоматизація – це «процес формалізації теорії шляхом визначення базових аксіом, які вважаються безпосередньо прийнятими, та встановлення правил логічного виведення, які дозволяють доводити твердження в межах даної теорії» [1, с. 173]. З огляду на необхідність забезпечення строгості та ясності у формулюванні і дослідженні концепцій та теорій аксиоматизація виявляється важливим інструментом гуманітарного пізнання.

В першу чергу, аксиоматизація є певним допоміжним інструментом загально-філософських підходів, які займають важливе місце в методології соціально-політичних наук. Це простежується на прикладі таких підходів, як фундаменталізм, раціоналізм, структурний функціоналізм та критики. Фундаменталізм ставить аксіоми або першооснови у якості основи знання. Фундаменталісти вважають, що існують незаперечні і незапитані принципи, які служать фундаментом для всіх інших тверджень і досліджень. Аксиоматизація допомагає визначити ці базові принципи та створити логічну систему, на основі якої будується всі інше знання. Раціоналізм, який ставить розум та раціональне мислення у центр пізнання, спирається на аксиоматизацію під час формування принципів та правил логічного аналізу й систематизації знання. Структурний функціоналізм вбачає в аксиоматизації спосіб структурування та організації наукових теорій. Цей підхід допомагає розкрити структурні зв'язки та взаємозв'язки між концепціями та явищами, що досліджуються в галузях знання. Концепція фундаментальних аксіом іноді піддається сумнівам і критиці з приводу їх обґрунтування та універсальності. Філософи досліджують питання про обґрунтування аксіом, їх природу та можливість суперечностей у системах аксіом. Така критика сприяє розвитку та удосконаленню аксіоматичних підходів в науці та філософії.

Отже, аксіоматизація як допоміжний інструмент філософських підходів допомагає систематизувати знання, встановлювати логічну основу, створювати універсальні принципи та забезпечувати наукову обґрунтованість.

Аксіоматизація як складова методології соціально-політичних наук сприяє, в першу чергу, формалізації базових понять та взаємозв'язків. Шляхом формалізації термінів і визначення їх взаємозалежності можна створити логічну та консистентну систему понять соціально-політичних наук, що дозволяє зробити їх більш точними та науково обґрунтованими. Так, формалізації термінів можна створити логічну систему, яка базується на аксіомах і правилах, що характеризують суспільні явища та процеси. Це дозволяє уникнути неоднозначності та розмитості понять і створити науково обґрунтовану базу для аналізу суспільних явищ.

Аксіоматизація також використовується для побудови теоретичних моделей. За допомогою аксіом можна сформулювати основні принципи, закономірності та передбачення щодо соціальних явищ і процесів. Це дозволяє встановити базові принципи, на основі яких будуються теорії та моделі, які пояснюють та передбачають соціальні явища. Шляхом встановлення аксіоматичних принципів та логічних розмірковувань можна створити формалізовану систему, яка репрезентує складні соціально-політичні взаємозв'язки. Такі моделі допомагають аналізувати соціально-політичні ситуації, передбачати наслідки та розробляти стратегії впливу на останні.

Аксіоматизація також може бути використана для тестування гіпотез у соціально-політичних науках. Шляхом формулювання аксіом та припущень можна встановити логічні зв'язки між різними факторами та чинниками. Такі аксіоми можуть бути піддані емпіричній перевірці та тестуванню на підставі збору даних та статистичного аналізу. Такі емпіричні дослідження дозволяють підтвердити або спростувати гіпотези та отримати обґрунтовані результати.

Важливо розуміти, що аксіоматизація в соціально-політичних науках має певні обмеження. Соціальні та політичні явища часто мають складну природу, пов'язану зі значними соціальними, культурними та історичними впливами, що можуть ускладнювати їх формалізацію та аксіоматизацію, а в соціології аксіоми можуть бути більш контекстуалізованими та відносними.

Отже, аксіоматизація допомагає систематизувати знання, встановлювати логічну основу, забезпечувати строгість та переконливість, розвивати нові концепції та підходи. Використання аксіоматизації покликане зробити методологію соціально-політичних

наук більш науковою, спрямованою точними на розкриття сутності складних явищ та процесів людського життя.

Література:

1. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с. С. 173.

ФЕНОМЕН СПІЛКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЗАГАЛЬНІ ФІЛОСОФСЬКІ ОСОБЛИВОСТІ

Зінченко В. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних
та загальноправових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

У сучасному світі проблема штучного інтелекту набуває актуальності, викликаючи в одних захоплені очікування в одних, та насторожені побоювання щодо наслідків його застосування в різних сферах, в інших. Щодо негативних наслідків, відмітимо зменшення місць для працевлаштування, через використання роботів та спеціальної програмної техніки, економічні наслідки щодо виробництва в певних галузях економіки, тощо. Проте, скептики не вбачають особливих проблем в цьому, через низьку здатність до самостійного мислення такого інтелекту, або через суттєві помилки, через які можна побачити недовершеність таких програм. Проте, з часом всі процеси удосконалюються та ці проблеми в майбутньому будуть вирішені. Так, одним зі способів встановлення якості та особливостей здійснення спілкування (зворотного зв'язку зі штучним інтелектом) виступають особливості комунікації з ним.

Особливості та специфіка комунікації в процесі взаємодії зі штучним інтелектом була предметом дослідження багатьох дослідників, проте найбільш відомим та значущим є дослідження Алана Тьюрінга з питань визначення «машинного інтелекту» [1].

Сутність тесту полягала в тому, щоб, аналізуючи особливості мовлення співрозмовника, встановити, з ким саме відбувається процес спілкування: з людиною чи машиною (комп'ютером, програмою), тобто відрізнити природний інтелект від штучного. Спілкування мало будуватись таким чином, щоб у дослідника з'явилась можливість безпомилково встановити з ким він саме здійснює це спілкування, мета комп'ютера, в свою чергу, полягає в тому, щоб процес комунікації був максимально схожим на живе людське спілкування. Слід зазначити, що до сьогодні жодна програма штучного інтелекту не пройшла цей тест, проте спроби та конкурси проходять щорічно. Однією з найбільш вдалих є спроба 2014 року (один з авторів програми є українець за походженням), проте програма є імітацією спілкування з 13-річним хлопчиком, тобто є дитиною, а не дорослою людиною. Специфіка спілкування з дитиною передбачає допущення помилок, неточностей, які програма здійснювала, проте вони «списувались» на співрозмовника. Таким чином, створення штучної свідомості, розуміння природи людського інтелекту є кінцевою формою створення штучного інтелекту.

У науці склалось неоднозначне трактування штучного інтелекту, а саме, через розвиток технологій відрізняють «істинний» штучний та конкретні програми, що замінюють якусь окрему процедуру мислення людини, або взагалі замінюють рутинні дії людини, які, проте, потребують інтелектуальних зусиль. Сучасні дослідження розглядають цей процес в єдиному векторі – створення штучного інтелекту в процесі подолання певних стадій його формування [2, с. 13–14]. Всього таких стадій виокремлюється три, на першій стадії формується вузькоспеціалізований штучний інтелект, що є програмним забезпеченням, яке використовується для виконання задач (рутинних, послідовних, ймовірнісних) повсякденного, наукового характеру, тощо. Деякі дослідники такий штучний інтелект називають «несправжнім», або неповним, бо зводиться він до виконання певних дій, носить програмний характер. Проте не слід применшувати його значення (через розробку програм навчання, синтез мовлення, комп'ютерне розпізнавання образів, текстів, створення розумних персональних асистентів, роботів (побутового, виробничого, будівельного, медичного, військового та іншого призначення), алгоритми прийняття рішень). Другий етап – створення повного або загального штучного інтелекту, тобто, здатний відповідати абсолютно всім здатностям людського інтелекту – може вчитись на помилках, ставити задачі. На даний момент такий інтелект не існує. Проте програмне забезпечення дуже швидко розвивається, та в майбутньому стати прототипом, певними складовими елементами такого інтелекту. І третя

стадія – суперінтелект, що визначається як найдосконаліший, довершений, ніж міг би бути, в кращому варіанті, людський інтелект. В цьому варіанті можливий сценарій розвитку подій – створення інтелектуальної сингулярності – точки з нескінченним варіантом розвитку подій, що призведе до певних змін як в науці, так і в існуванні цивілізації. Такі цивілізаційні трансформації наразі є предметом футуристичних пошуків можливих варіантів розвитку подій.

Тобто такий поділ на види дає можливість усвідомити, наскільки складним та багатокомпонентним явищем є поняття штучного інтелекту, та наскільки повно в цьому процесі може простежуватись роль та значення комунікативної складової: від моніторингу елементарних функцій певних комп'ютерних програм, через повну комунікацію на рівних правах та до отримання співрозмовника, який є набагато інтелектуально «вищим» та довершеним від людини. Отже, комунікація людини з машиною – це певний інструмент не тільки для скринінгу якості або моніторинг ступеня довершеності програми, а і можливий рівний співрозмовник, здатний в повному обсязі змінити спілкування як суто антропологічний процес (у майбутньому).

Повертаючись до тесту А. Тьюрінга, важливо підкреслити, що він не є виключно ідеальним мірилом створення штучного інтелекту, більше того, постійні конкурси та спроби пройти його, створюють такі ШІ, що здатні, в першу чергу, пройти тест, а вже потім перед їх творцями постає питання, власне їх інтелектуальної здатності. В той же час комунікативна складова цього тесту – усвідомлення через спілкування наскільки незалежним та самостійним є програмний продукт, або машина, як називав це сам Алан Тьюрінг, виступає змістовним цензом креативної здібності людини в процесі створення штучного інтелекту. Результат проходження тесту не є повним підтвердженням створення штучного інтелекту через відносність цього процесу. Пройденим вважається тест, де учасник подолав 30% бар'єр, проте не всі учасники наближають до цих показників. Але багато дослідників вдається до критики цієї методики, як наприклад Дж. Серл за допомогою уявного експерименту «китайська кімната» [3, с. 90].

Експеримент полягає в тому, що людина знаходиться в кімнаті, де в кошиках знаходяться слова на невідомій їй мові (наприклад, китайська). Людина мови не знає, проте їй відомі принципи поєднання слів за зовнішнім виглядом, слова з кошиків людина має розмістити таким чином, щоб вийшла відповідь. Особливість експерименту в тому, що правила поєднання слів прописані так, що людина може давати відповіді, які не будуть відрізнятись від відповідей носія мови. Цей експеримент демонструє можливість пройти тест Тьюрінга,

але наголошує на тому, що людина (не знає мови) в цьому експерименті все одно, що комп'ютер, який не володіє свідомістю (не мислить самостійно) [4].

Таким чином, комунікативні властивості людини виступають одним з найважливіших чинників в процесі роботи над штучним інтелектом. Створення різноманітних роботів, надпотужних та надсучасних комп'ютерних програм призводить до того, що питання існування штучного інтелекту набуває нового витка своєї актуальності. І хоча більшість дослідників у різних галузях скептично налаштовані щодо реальності існування ШІ, все ж таки в деякого виникають певні побоювання наслідків існування такого інтелекту. В сфері освіти неодноразово піднімалось питання негативних наслідків використання штучного інтелекту (переважно наслідки зводяться до порушення академічної доброчесності) та пропонувались різні форми подолання негативного впливу сучасних розробок, що відносяться до сфери ШІ. Проте, на нашу думку, найближчим часом не варто очікувати на появу штучного інтелекту, через те що, різноманітні дослідження, в тому числі і комунікативно-мовні, лінгвістичні, пов'язані з дослідженням свідомості, демонструють відсутність перспектив для появи штучного інтелекту. Та спроби відтворити незалежну, автономну та повністю самостійну інтелектуальну систему людство не полишає. Тому на даний момент необхідно працювати з вже виробленими, пропонувати нові способи дослідження та виявлення ступенів автономності штучного інтелекту. Мовна комунікація є виявом свідомості, проявом когнітивних властивостей конкретної особи, що на даний момент не вдається відтворити в повному обсязі жодному штучно створеному інтелекту.

Література:

1. Alan Mathison Turing. Can Machines Think? AI Magazine. 1992. Volume 13, Number 2. P. 80–95.
2. Шевчук А. В. Глобальні та національні перспективи і ризики розвитку ринку штучного інтелекту. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*, 2016. Т. 21, Вип. 2. С. 13–16.
3. Малеев А.К. Проблемність штучного інтелекту і свідомості за роботою Джона Серля «Свідомість, мозок і наука». *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2016. Вип. 5–6. С. 89–98.
4. John-Searle. Minds, Brains and Programs. The behavioral and brain sciences. 1980. № 3. P. 417–457. <https://www.scribd.com/document/491355365/The-Behavioral-and-Brain-Sciences-1980-3-pp-417-457-John-Searle-Minds-Brains-and-Programs-1980>

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ АДИТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА НА ПРИКЛАДІ НАУКОВИХ ДОСЯГНЕНЬ НЕРІ ОКСМАН

Касьяненко К. М.

*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри образотворчого мистецтва і дизайну
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Як відомо, мистецтво є однією з головних сфер естетичних уявлень, оскільки йому притаманне поняття образу. Тільки людина здатна наділити матеріальним життям те абстрактне, що виникає у її свідомості і не ґрунтується на реальних образах оточуючого світу. Митець особливою мовою мистецтва втілює у форми художнього твору (живопис, графіка, дизайн, архітектура, фотографія та ін.) свої іноді алогічні, сюрреалістичні фантазії. Деякі сучасні твори подекуди приймають неочікувані форми завдяки прояву надзвичайної уяви митця та використанню найсучасніших матеріалів і технологій. Тут ми можемо згадати галерейні інсталяції, вуличне концептуальне мистецтво, голограми, комп'ютерну гіперреалістичну 3D графіку тощо. Сьогодні мистецтво та технічні новації нерозривно пов'язані і формують сучасну технологічну естетику.

Яскравим представником цього симбіозу є американсько-ізраїльська художниця, архітекторка, дизайнерка та вчена Нері Оксман. Вона поєднує в собі всі три сфери духовного життя людини: волю, розум та чуттєвість. Вважається піонером у галузі адитивного виробництва, безліч її робіт є справді абсолютною апологією можливостей адитивного методу виробництва та цифрового відображення об'єктів у віртуальному середовищі. У світі мистецтва та архітектури Нері Оксман та її команда Mediated Matter MIT Media Lab відомі як творці способу поєднання біології, дизайну, обчислювальної науки та різних матеріалів. Її роботи фактично є втіленням поняття дизайну навколишнього середовища, оскільки наділені такими властивостями та формами, що повністю визначаються заданим контекстом оточення.

Аналізуючи проекти Нері Оксман можна зробити висновок, що вона використовує найінноваційніші методи адитивного синтезу, які включають різні системи суміжного виробництва, для створення практично «гібридних» структур, натхненних самою природою [3]. Дослідниця намагається відтворити природні процеси синтезу об'єктів за допомогою адитивних технологій. Основна увага приділяється тому,

аби штучно-створені об'єкти/конструкції можна було природньо адаптувати у довкілля. Завдяки спостереженню за природою Оксман планує покращити методи виробництва та дизайну. Вона емпірично намагається вибудовувати об'єкти шляхом «зростання», ніби їх створила сама природа.

У дизайні з давніх-давен переважає прагнення виготовляти окремі деталі. Тобто, для функціонування об'єкта його спочатку розробляють до найдрібніших деталей, потім він збирається з однотипного матеріалу. Врешті кожна деталь виконує свою окрему функцію [4]. У природі ж, навпаки, об'єкти не збираються з окремих елементів, вони ніби виростають один з одного. У своєму виступі на TED науковиця наводить приклад людської шкіри, яка на обличчі більш тонка і ніжна, ніж на спині.

Інноваційний прорив від складання кожного елемента до вирощування цілого комплексу – це те, що може робити саме друк на 3D принтерах (адитивний синтез об'єктів). Адитивний синтез дозволяє контролювати склад матеріалу, з якого виробляється створення об'єкта. Отже, таким чином можна програмувати різні функції, які може виконувати об'єкт, створений у тому самому матеріалі [2].

Досліджуючи можливості розширення адитивного виробництва Нері Оксман та її команда досягли багатьох успіхів. Особливу увагу було приділено матеріалам, методам та технічному устаткуванню. А саме:

- експериментальним шляхом отримано інноваційний біорозкладний матеріал для адитивного виробництва, створений на основі панцирів креветок, який містить в собі хітин, відзначається міцністю, є екологічно чистим та у майбутньому зможе замінити пластик. За допомогою цього матеріалу їм вдалося запустити 3D друк;

- розроблено метод функціонально диференційованого адитивного синтезу, який дозволяє отримувати матеріал (бетон) та одночасно з ним цілісну монолітну конструкцію. Такий метод будівництва значно здешевлює виробництво без втрати якості;

- створено величезну цифрову платформу, яка дозволяє отримувати будівлі методом адитивного виробництва, адаптовані до навколишнього простору. Така платформа може піднімати вагу до 680 кг, її робочий діаметр складає 30м із здатністю маніпуляцій на 10 м [1].

Отже, усі ці проекти та багато інших свідчать про те, що людство не залишає мети перевершити природу в ім'я свого блага та задоволення. Створюючи гібридні структури, натхненні самою природою, насолоджуючись їх штучною естетикою, ми задовольняємо своє маленьке его та забуваємо захищати первозданну велич природи від знищення, яка є натхненням до творчих пошуків і наукових відкриттів.

Література:

1. Keating S. Compound fabrication: A multi-functional robotic platform for digital design and fabrication. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*. 2013. Т. 29. № 6. С. 439–448. URL: <https://doi.org/10.1016/j.rcim.2013.05.001> (дата звернення: 04.08.2023).

2. Oxman N. Dermi-Domus: A Grown Wardrobe for Bodies and Buildings. *Architectural Design*. 2017. Т. 87. № 6. С. 16–25. URL: <https://doi.org/10.1002/ad.2233> (дата звернення: 08.08.2023).

3. Oxman N. Variable property rapid prototyping. *Virtual and Physical Prototyping*. 2011. Т. 6. № 1. С. 3–31. URL: <https://doi.org/10.1080/17452759.2011.558588> (дата звернення: 19.07.2023).

4. Sheng R. 3-D printing in the fashion industry. *3D Printing*. 2022. С. 79–92. URL: <https://doi.org/10.1016/b978-0-323-99463-7.00010-4> (дата звернення: 11.08.2023).

ПИТАННЯ ПЕРЕНАСЕЛЕННЯ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Котеленець К. М.

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри філософії та соціології

*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна*

Проблема людини в філософії у будь-який час є найактуальнішою. Вона охоплює багатоманітні аспекти буття людини, включаючи питання про природу людини, її місце в світі, моральність, цінності, свободу та відповідальність.

Головне питання філософії полягає у цілісному розумінні людини її місце в світі. Така потреба вивчення людини виникає не лише у філософії, інтерес до людини стає універсальною тенденцією розвитку різних наук таких як політології і соціології, біології і медицини тощо. Підвищення інтересу до філософського аналізу проблеми людини продиктоване сьогодні новим етапом науково-технічної революції (і її впливу на індивіда), розвитком світової спільноти, екологічною ситуацією, війнами та тероризмом і багатьма проблемами.

Складність філософського визначення людини полягає в неможливості однозначного співвідношення її з будь-яким родовим поняттям

(наприклад, природа, Бог або суспільство), оскільки людина є одночасно мікрокосм, мікротеос і мікросоціум. Тому філософське осмислення людини розкривається не просто через реконструкцію її сутнісних характеристик, але через осмислення її буття у світі, світогляду, розуміння власне людського світу [1, с. 3].

Проблема людини в науці відрізняється своєрідним редукціонізмом: через зв'язок людини з деяким феноменом пояснюється усе людське буття в цілому. Наука максимально відволікається від вирішення найважливіших світоглядних проблем: вона орієнтована лише на емпіричний рівень людського буття. Філософія ж прагне абстрагуватися від дійсності, щоб зрозуміти не лише те, що є, але і як повинно бути. Так ще у давні часи філософи, такі як Сократ, Платон і Аристотель, зосереджувалися на питаннях про людську природу та її місце в суспільстві. Вони підкреслювали важливість розвитку розуму та моральної свідомості у людини для досягнення щастя та гармонії. Епікурейці вважали, що головною ціллю життя людини є досягнення щастя та насолоди. Вони прагнули до м'якого болю та стресу в житті шляхом максимального задоволення простих задовольень. Стоїці вважали, що головна риса людини – це її розум і моральна сила волі. Вони навчалися приймати природу та долю з гідністю і контролювати свої емоції. Скептики сумнівалися у здатності людини до досягнення об'єктивної істини чи знань і прагнули до відкритого сумніву та критики. У середньовіччі була загальна ідея про те, що людина створена на образ Божого образу і подобія. Це означало, що людина має душу і наділена розумом і моральною волею, що відрізняють її від інших творинь. Деякі середньовічні філософи обговорювали питання індивідуальності та вільної волі людини. Наприклад, Дунс Скот розглядав ідею "вольніших волів", вказуючи на можливість свободи волі людини вибирати між широкими діями. У епоху Просвітництва Рене Декарт, Барух Спіноза та Іммануїл Кант, розвивали ідеї про свободу та розум людини, та важливість науки та розумової діяльності. У сучасній філософії поняття людини та її місце в світі стали складнішими та більш різноманітними. Зокрема, існують дискусії про те, чи може людина контролювати свої дії та чи існує в неї воля. Також актуальними є питання про етичні та моральні проблеми, пов'язані з розвитком технологій та науки. Наприклад, екзистенціалістична філософія, представлена, наприклад, Жаном-Полем Сартром і Альбером Камю, акцентує увагу на індивідуальній свободі та відповідальності людини за її вибір. Вона досліджує питання про сенс життя та події в абсурдному світі. Феміністична філософія надає аналіз гендерних та соціокультурних аспектів природи людини, а також ставлення суспільства до гендерної рівності, жіночої ідентичності

та феміністичної етики. Неокантіанство спрямовано на критичний аналіз пізнання, етики та метафізики. Він акцентує увагу на розумінні суб'єкта і його відношення до об'єкта пізнання. Нейрофілософія досліджує співвідношення між мозком, свідомістю та ідентичністю. Він розглядає, як мозок працює на наше сприйняття, рішення та моральність тощо [2, с. 73–78].

Таким чином, бачимо, що історично в філософії змінювався кут інтерпретації людини та її місце у світі. Але в сучасності філософська думка акцентує увагу на глобальних проблемах людства та намагається заглибитись до їх витоків та наслідків. Однією з таких проблем є перенаселення Планети. Ця проблема пов'язана зі зростанням населення та зношення ресурсів. Філософська проблема перенаселення виникає в розгляді моральних, етичних, соціальних і екологічних аспектів зростання населення та його впливу на планету. Філософське осмислення цієї проблеми базується на деяких питаннях, які межують з перспективами існування людини в світі [2, с. 33]. Наприклад, питання етики і справедливості: Як розподіляти ресурси в умовах обмеженості, коли народжується все більше людей? Чи є моральне обов'язковим обмеження на кількість дітей, яку може мати сім'я? Ця проблема може породити соціальні конфлікти через боротьбу за ресурси та доступ до послуг, таких як освіта та охорона здоров'я. З перенаселенням, пов'язаним з питаннями міграції та біженців, потім люди можуть шукати кращі умови життя в інших країнах через економічний тиск або конфлікти. Питання перенаселення може порушити права на репродуктивне здоров'я та вибір, обмеження обмеження народжуваності може підтримувати права і свободи людей. Ця проблема має комплексний характер і вимагає обговорення з багатьма всіма аспектами: етичними, соціальними, економічними та екологічними. Різні філософські школи та мають різні групи підходів до цієї проблеми, і потребують глибокого аналізу та дискусій. Наприклад, деякі філософи аргументують, що перенаселення є моральною проблемою і що суспільство має вживати заходи для обмеження народжуваності, наприклад, через програмування сім'ї. Вони можуть вказувати на обов'язкове створення умов для збалансованого росту населення для забезпечення якості життя всіх громадян. Інші філософи можуть підкреслювати гуманітарні аспекти питання перенаселення. Вони можуть вказувати за умови забезпечення доступу всіх людей до життєвих деяких ресурсів, незалежно від кількості населення. Або деякі філософії можуть визнавати, що проблема перенаселення має глобальний характер і вимагає міжнародного співробітництва для пошуку спільних рішень та стратегій управління народжуваністю та міграцією. деякі філософські школи

розглядають перенаселення як глобальну проблему, досліджують можливості шляхів спільної дії та гуманітарного втручання для вирішення цього питання.

У зв'язку з цим, філософські погляди на людину можуть змінюватися залежно від того, як люди стикаються з цією проблемою. Зміна ставлення до людини з точки зору філософської інтерпретації може бути пов'язана з перенаселенням в тому сенсі, що вона може привести до переосмислення ролі та значення людини в суспільстві. Зокрема, перенаселення може призвести до появи нових соціальних та моральних проблем, які потребують нових філософських підходів для їх розв'язання.

Література:

1. Арутюнов В. Х., Свінцицький В.М. Філософія глобальних проблем сучасності : навч.-метод. посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 90 с.
2. Денежніков С. С. Проблема людини у філософії : навчально-методичний посібник для студентів усіх спеціальностей / С. С. Денежніков. Суми, 2012. 114 с.

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ СПРОТИВ»

Лекар А. М.

*викладач-методист соціально-економічних дисциплін вищої категорії
Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж»
м. Балта, Одеська область, Україна*

Сучасна війна держави-агресора рф проти України вимагає від системи освіти всіх рівнів посилення національно-патріотичного виховання здобувачів освіти та пошуку нових підходів до формування громадянина, готового та спроможного долучитись до українського національного спротиву [3; 9]. Відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву», завданнями підготовки громадян України до національного спротиву є: сприяння набуттю громадянами України готовності та здатності виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України; військово-патріотичне виховання громадян України та ін. [7].

Поставлені задачі перебувають в сфері відповідальності, зокрема, викладачів суспільних і філософсько-гуманітарних дисциплін, тож необхідно запроваджувати нові навчальні курси, що сприятимуть утвердженню громадянської самосвідомості та укріпленню національної ідентичності студентської молоді. Одним із ресурсів, в цьому контексті, є навчальна дисципліна «Історія: український спротив», що вперше вводиться в обов'язкові освітні компоненти освітньо-професійної програми підготовки фахового молодшого бакалавра в 2023–2024 навчальному році в Комунальному закладі «Балтський педагогічний фаховий коледж».

Коротко анонсуємо історико-філософські та методичні засади цієї навчальної дисципліни: запроваджується вона на III курсі фахової передвищої освіти після завершення вивчення на I–II курсах інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» та має на меті посилення національно-патріотичного виховання шляхом поглиблення історичної компетентності студентів щодо тисячолітньої традиції українського спротиву. Навчальна програма дисципліни складається з трьох розділів: I. Історична ретроспектива українського спротиву в контексті українського державотворення (від витоків державності до початку XX ст.); II. Український національний спротив в XX – поч. XXI ст.; III. Український національний спротив доби російсько-української війни 2014–2023 рр.

Дане структурування обумовлене органічною єдністю процесу українського державотворення та спротиву загарбникам чи пригніченню, фактографічно охоплюється період із становлення державності в добу України-Руси до сучасної російсько-української війни 2014–2023 рр. Формується розуміння московської (російської/радянської/рашистської) державності як історичного ворога української державності, усвідомлення перманентності спротиву українського народу, що ілюструється системним українсько-російським протистоянням у ретроспективі від доби феодальної роздробленості Київської держави, коли протомосковські князівства намагались підпорядкувати собі Київ, до сучасних практик геноциду, порушень звичаїв та законів ведення війни російськими окупаційними військами. Складовою дисципліни є дослідження природи рашизму (шизофашизму) як політичної ідеології та соціальної практики владного режиму росії кінця XX – початку XXI ст., що базується на українофобії, невизнанні факту існування українського народу, нації, державності; критично оцінюються путінські ідеологеми та виробляються навички верифікації та спростування рашистських ідеологем, для чого передбачено проведення практичних занять, на яких застосовуються технології розвитку критичного мислення

при опрацюванні історико-правових джерел з всесвітньої інформаційної мережі та ін. [5; 6]. Щодо інформаційних ресурсів аксіологічного спрямування, військово-патріотичного виховання – широко застосовуються інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті (УІНП), які містять ґрунтовні науково-методичні історичні розробки, що концептуально-фактографічно ілюструють спроможність українства бити московитів/росіян (проекти на зразок: «Українські перемоги: 14 історій успіху», «Історичний спротив» та низка ін.) – даний ресурс «історії барабана і сурми» істотно підсилює національну гідність та віру в перемогу студентства, на емпатійному рівні формує нульову толерантність до рашизму та держави-агресора рф [1; 10].

Програма курсу актуалізує не лише опір зовнішній агресії, але й тисячолітню традицію русів-українців виборювання своїх прав та інтересів як у власних, так й чужоземних політичних режимів всередині держав: розглядається історіософський принцип «право на повстання», як форми опору гнобленню внаслідок узурпації чи неефективності влади та власне акції протистояння з владою від Київських повстань XI ст. до Революції Гідності, включно з козаччиною, гайдамаччиною, опришківщиною, «Реолоцією на граніті», Помаранчевою революцією та іншими знаковими протестними історичними прецедентами, які формують громадянську гідність особи як суб'єкта політичних процесів та засвідчують розуміння невідворотності політичної відповідальності владних структур [2].

Навчальна дисципліна має продуктивну складову історичної персоналістики: поглиблюються знання про діячів українських національно-визвольних, соціально-протестних рухів, «олюднюється» історичний процес, особливо це стосується сучасної неспровокованої агресії рф, коли рекомендованим предметом дослідження студентських начальних проєктів є учасники АТО, ООС, сучасної війни, волонтери, представники громадянського суспільства територіальних громад та ін.

Курс покликаний істотно підвищити правову компетентність здобувачів освіти, оскільки передбачає практичне опрацювання низки нормативно-правових першоджерел: Закону України «Про основи національного спротиву», Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», Постанови ВРУ «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких», положень Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за державну зраду та колабораційну діяльність та ін. [4; 5; :6; 7; 8].

Навчальна дисципліна «Історія: український спротив» також підвищує професійні компетентності майбутніх вчителів початкової школи, їх спроможність ефективно виконувати задачі громадянської та історичної освітньої галузі, визначені Державним стандартом початкової освіти.

Отже, українство веде сьогодні екзистенційну війну за власне національно-державне існування з історичним ворогом – московією/рф, тож викладачі суспільних та філософсько-гуманітарних дисциплін мусять актуалізувати державо- та націєтворчі наративи, посилити національно-патріотичне виховання здобувачів освіти, запроваджувати в освітньо-професійні програми навчальні дисципліни, покликані поглибити історичну, правову, громадянську компетентності здобувачів освіти, формувати їх готовність і здатність долучитись до українського національного спротиву – навчальна дисципліна «Історія: український спротив» є вагомим ресурсом для реалізації даних завдань.

Література:

1. Історичний спротив. УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/tegy/istorychnyy-sprotyv> (дата звернення: 20.08.2023).

2. Кириченко В. Є. Право на спротив пригніченню : український досвід. / Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2019. С. 94–96.

3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 р. № 527. Дата оновлення: 23.06.2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5.04.2001 №2341-III. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.08.2023).

5. Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненавистницьких : Постанова ВРУ від 02.05.2023 № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

6. Про вчинення російською федерацією геноциду в Україні : Заява Верховної Ради України від 14.04.2022 № 188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>. (дата звернення: 20.08.2023).

7. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

8. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті : Закон України від 9 квітня 2015 р. № 314-VIII. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

9. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 №286/2019. Дата оновлення: 21.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

10. Українські перемоги: 14 історій успіху. УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viynainstoriychnyu-kontekst/ukrayinski-peremogy-14-istoriy-uspihu> (дата звернення: 23.08.2023).

ТЕХНОЦЕНТРИЗМ ЯК СВІТОГЛЯДНА МАТРИЦЯ СУЧАСНОСТІ: АРХЕТИПНО-ЦІННІСНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Макарова А. О.

*кандидат філософських наук, доцент,
асистент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна;
докторант кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

XXI століття є реалізацією прогнозів фантастів другої половини XX століття. Легше сказати, що людство вже реалізувало з візуалізацій «science fiction», ніж окреслити, що «ще попереду». Моторошно спостерігати, як крок за кроком втілюються сценарні плани реальності, наприклад, творів Олдоса Гакслі («О, цей чудовий новий світ!») та Айзека Азімова («Оголене сонце»). Маємо на увазі не стільки «генну інженерію», скільки поглиблення соціальної дисоціації, аномії на тлі в загальному позитивного «мультикультуралізму» та «глобалізму». Виглядає так, що «інформаційне суспільство» як візія філософів XX століття вже реалізувалася майже повністю. Далеко углиб інформаційних потоків потреби йти немає: Вікіпедія як сучасна «інформаційне священне письмо» пропонує короткі відповіді:

«Інформаційне суспільство (англ. *information society*) – теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація і знання. Характерними рисами теоретичного інформаційного суспільства, є: збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства; зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті; зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує (а) ефективну інформаційну взаємодію людей, (б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів і (в) задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг» [1]. Зверніть увагу: поняття «інформація» витіснило поняття «знання» з першого місця. Саме те, що «далеко не ходять» попри безпрецедентну відкритість і мультиможливості сучасних інформаційних систем, тривожить чи не в першу чергу. Якщо ще у кінці ХХ століття формою суспільної свідомості була «Філософія», а колективним світоглядом – «антропоцентризм», то у майже середині ХХІ століття «техноцентризм» все більше формує нову форму суспільної свідомості – «Ейфорію», як ми її позначаємо. Саме «О, цей чудовий новий світ» О. Гакслі показує цей стан рельєфно. Це стан атомарного суспільства із короткими інтеракціями з, у кращому випадку, міфо-дискурсивними моделями комунікації, але не парадигмального спілкування: ціннісний потік, що формує «усвідомлену діяльність», зав'язано на рольових моделях «споживацтва» та «інформаційного сюрфінгу» по поверхні реальності. М.А. Козловець, О.І. Андросович, Л.В. Горохова, М.О. Оксютювич підкреслюють: «Unlike the archaic myth, which arose due to the lack of awareness of ancient people about the world, the latest myth serves another: it often becomes a means of entertainment. This myth uses the human desire for novelty, as if inviting to play and distort knowledge, cultural values. In other words, such artistic myths (mythologems) give rise to "simulacra" and "simulation" (J.Baudrillard)»/ («На відміну від архаїчного міфу, який виник через недостатню поінформованість стародавніх людей про світ, новітній міф служить іншому: він часто стає засобом розваги. Цей міф використовує прагнення людини до новизни, ніби запрошуючи до гри та спотворення знань, культурних цінностей. Іншими словами, такі художні міфи (міфологеми) породжують «симулякри» та «симуляцію») (Ж. Бод-рійяр)» [2, с. 45]. Технологічний компонент доповнює картину

«розбитого дзеркала соціальності» – це в буквальному сенсі «Чорне дзеркало», в якому відображається згряя «чорних лебедів» замість «людства».

Звичайно, мовиться тут про «масову людину», усереднену, якої, як відомо, не існує. Існує натомість розквіт інструментальних та мистецьких соціокультурних практик, про які, як про досягнення «нового чудового світу» постійно розповідають зі шпальт ЗМІ. Проте, на рівні «буденності», – коли виходиш з дому, вирвавшись тимчасово з «полону ілюзій», виявляєш, що єдиним культурним центром «на районі» є магазин, а люди постійно занурені у перегляд розважального контенту чи просто «вбивають час», витісняючи продуктивну біофільну діяльність кудись «за горизонт подій». В Україні ХХІ століття, під час війни, поняття «героїзму» на культурному фронті» ліпиться чомусь до поп-зірок, які просто запізнило переклали свою «творчість» українською, але не пропонується, наприклад, поважним перекладацьким колективамів, представникам найкращих традицій академічної наукової спільноти, які об'єдналися навколо справді вагомої інтелектуальної потреби і переклали українською «Метафізику» Арістотеля. Глибину і значення цього дійсно соціального явища може зрозуміти і оцінити лише людина, що має у своїй дійсній, актуальній діяльній культурі традицію тлумачення культурних явищ [3]. Противагою такої діяльності, нажаль, стають «логіка блогерства» та «логіка забудовництва», які демонструють матеріалістичний, егоїстичний, секуляризаційний ціннісний ряд, цілком зрозумілий з позиції світогляду техноцентричної «Ейфорії», але неприйнятний з точок зору космоцентричної, теоцентричної, антропоцентричної «*παλδεία*» – переконати переорієнтувати свою увагу з моделей «конструктора» на модель «мудреця» вдається чимдалі менше людей. Вони «замикаються» на практиках механічного обслуговування «вітальності», що все більше нагадує переміщення всередині «ящика Скіннера» – «вперед», а не «вглиб». На місці ж суспільних практик з забезпечення соціальної підтримки (державні установи – нотаріальні контори, відділи «соціальної політики», ЖЕО та подібне – ті установи, що мають рятувати життя «масової людини») – також зяють при емпіричній спробі знайти «людяність» порожнеча техноцентричної бездушності, ретельно замаскована під «конструктивність». Маємо яскраву бравурну «вивіску», «афішу» або «анонс» соціальної діяльності, плакатно-глянцева брошура в соцмережах замість соціального світу. Натомість, як відзначають О.П. Поліщук, Н.М. Ковтун, Ю.В. Ковтун, реальність така: «викликом, котрий вже фіксується, є зменшення затребуваності послуг професійних груп, які здійснюють монотонну шаблонну роботу

фізичного плану на виробництвах, тобто осіб із невисоким освітнім цензом для малокваліфікованої праці [...]. Цей сегмент професій приречений бути швидко заміненим «розумною технікою» як на виробництві, так і в сфері послуг чи побуту. Ще один пласт досліджень, що представляє інтерес, стосується феномена емоційного вигорання чи хронічної втоми людей як працівників: А.Богданюк, Л.Гуліна, О.Киселиця, Р.Свекла, В.Шевчук та ін. Він пов'язується із швидким упровадженням новітніх технологій у виробничій сфері та інтенсифікацією розумової праці працівника, щоб прилаштуватися до них [...]. Значні обсяги нової інформації на тлі її постійного оновлення, приросту та потреба інтенсивної праці з інформаційними продуктами, породженими діджитал-технологіями, постають основною причиною цього явища. Звичайно, це призводить до нових викликів, з якими раніше суспільству не доводилось стикатися» [4, с. 8]. Потрапляючи до «матриці техноцентричного світогляду», людина масово втрачає емпатію як відчуття близькості до іншої людини, оскільки бачить безнадійність спроб закріпитися у світі, неunikно наповнюваному механікою, в якому вже навіть старання і бездумне виконання функції «оператора» є недостатньою, щоб просто вижити. Реальна біофільна діяльність замінюється імітацією – захватом з приводу фото тварин, замість донатів на «Дім Сірка», до прикладу. Не стає ЕНЕРГІЇ спільної віри в людство: а інформація – лишається. Не стає сили посміхатися один одному чи дивитися в очі – не кажучи вже про повноцінне «спілкування».

Джерело цього «виснаження» – насправді незрозуміле. Якщо розглядати світ та діяльність як «архетипну енерго-інформаційну структуру», то «матриці» не обов'язково бути «нелюдською». Реальність як єдність духовних, душевних, розумових, розсудкових, вольових, тілесних енергій людини є архетипним фракталом (природною, а не технологічною матрицею діяльності), в якій можливо і потрібно розвивати людяність рівномірно. «У результаті нейронаукових досліджень доведено, що, наприклад, у процесі прийняття моральних рішень задіяні одні і ті ж ділянки мозку, але з різними моделями активації у залежності від типу етичної дилеми. Водночас до нашого часу нейроекономіка, нейросоціологія та інші сфери нейронаукових досліджень не можуть повністю пояснити складні фактори, які визначають, як людина входить у соціальну сферу економічними чи етичними способами, як формується владна ідеологія, яка в матриці своєї реалізації не залишає людині шансу на свободу вибору» [4, с. 23]». Архетипно-ціннісний підхід до діяльності міг би стати методологічною базою, яка розвінчає «владу Матриці техноцентризму», в той час, коли, наприклад, тема «Персони» і «Тіні»

у контексті піраміди потреб А. Маслоу актуальна як ніколи. Треба повертатися до спілкування у пошуках знання про себе, а нейромережі мають стати в цьому просто інструментом за принципом античного «поділу праці»: персоналом, а не Пророком чи Матрицею. «Чи можливий діалог у еру пост-правди?» – запитують В. М. Слюсар, Г. В. Хрестокін, А. О. Ястребова. Не просто можливий – нагально і негайно необхідний: треба серед «маси» продовжувати віднаходити людину і допомагати їй вийти з Ілюзії, щоб Ейфорія не перетворювалась на Манію.

Література:

1. Інформаційне суспільство. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE

2. М. А. Kozlovets, О. І. Androsovyc, L. V. Horokhova, М. О. Oksyutovych. Myth-making and social suggestion in modern advertising: worldview-communicative aspect. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки* : науковий журнал. Житомир : Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2023. Вип. 1(93). 146 с. С. 42–49.

3. «Метафізика» Арістотеля. Презентація. Книгарня «Є». [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://www.youtube.com/watch?v=GohuVxuOR3o>

4. О. П. Поліщук, Н. М. Ковтун, Ю. В. Ковтун. Діджиталізація та емоційне вигорання працівників у контексті соціальної невизначеності на ринку праці. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки* : науковий журнал. Житомир : Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2023. Вип. 1(93). 146 с. С. 5–16.

5. І. Г. Утюж, І. А. Сайтарли. Філософські горизонти сучасної нейронауки. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*: науковий журнал. Житомир : Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2023. Вип. 1(93). 146 с. С. 17–28.

6. V. M. Slyusar, G. V. Khrystokin, A. O. Yastrebova. Is dialogue possible in the post-truth era? (media philosophy and social and communication studies). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки* : науковий. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2023. Вип. 1(93). 146 с. С. 29–40.

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ПАРАДИГМА» І «ЗМІНА ПАРАДИГМ» ТА КОНЦЕПЦІЇ «НАУКОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ» Т. КУНА

Маруховська-Картунова О. О.

кандидат філософських наук, доцент,

завідувач секції суспільних наук

кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

Загальновідомо, що в основу сучасної філософії науки Т. Куном були покладені визначення понять «парадигма» та «зміна парадигм», а також концепція «наукових революцій». «Ретроспективний погляд на філософію науки дозволяє означити її вихідний момент у ХІХ ст. на ґрунті методологічної програми О. Конта», – таким чином слушно стверджують науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, автори базового підручника курсу «Філософія науки» як обов'язкового в освітньо-наукових програмах аспірантів першого року навчання всіх факультетів університету. Пізніше, впродовж ХХ ст. поступово сформувалися такі гілки філософії науки, як: філософія економіки, філософія екології, філософія біології, філософія географії та ін., «не кажучи вже про потужну та сформовану раніше філософію математики. Ці галузі досліджують проблеми, що є теоретичними, фундаментальними для відповідних наук, але, водночас, мають відчутну філософську складову, можуть використовувати методологічний інструментарій філософії» [1, с. 6].

Варто зазначити, що «філософія науки» представлена з ХІХ ст. як окремий науковий напрямок, тобто як частина наукознавства, а також з другої половини ХХ ст. як філософська дисципліна, тобто як частина «Філософії» – науки та навчальної дисципліни (див. нижче рис. 1).

У відповідній сучасній вітчизняній науковій літературі існує певне розмаїття поглядів щодо визначення поняття «філософія науки». Найбільш узагальненим можна вважати визначення, яке міститься у «Великій українській енциклопедії з напрямку «Філософські науки»: **«Філософія науки** – це галузь філософії, що досліджує науку як соціокультурний та епістемологічний феномен; специфіку, розвиток, структуру та організацію наукового знання; засоби, методи й межі наукового пізнання» [2, с. 235].

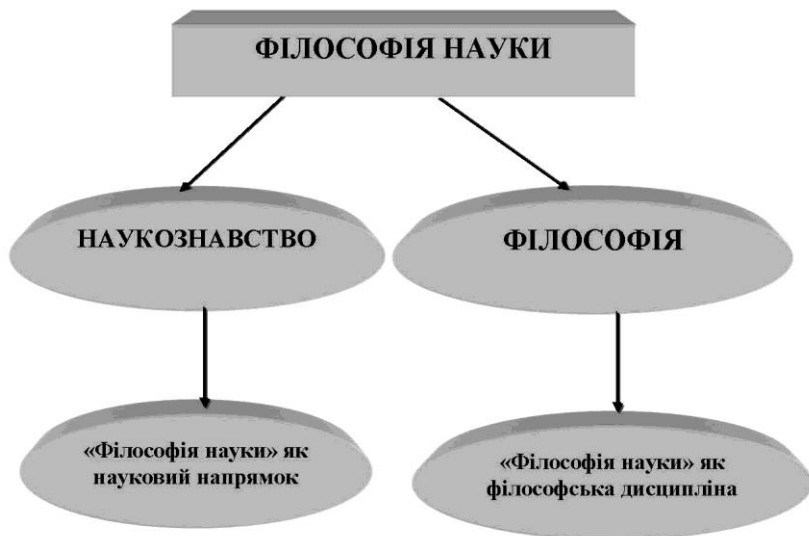

Рис. 1. «Філософія науки» як науковий напрям та філософська дисципліна

У філософію науки поняття «парадигма» вперше було введено американським філософом австрійського походження Густавом Бергманом, який розумів під цим «загальні принципи і стандарти методологічного дослідження» [3, с. 56]. Однак, пріоритет у поширенні поняття «парадигма» належить американському вченому, філософу та історичу науки, розробнику концепцій «зміни парадигм» та «наукових революцій» *Томасу Сємюелю Куну* (1922–1996). Його наукова творчість стала одним з етапів розвитку філософії науки завдяки його фундаментальній праці *«Структура наукових революцій»*, що стала бестселером, яка була вперше опублікована у Чикаго 1962 р. [4], початок роботи над якою він датував 1947 р., коли був студентом Гарвардського університету. Друге видання книги Т. Куна *«Структура наукових революцій»* було здійснено на Заході 1970 р. [5], а в Радянському Союзі вона була оприлюднена російською мовою у науково-методологічній серії *«Логіка та методологія науки»* 1977 р. Показово, що тільки 2001 р. ця відома у науковому середовищі праця Т. Куна була видана українською мовою у перекладі О. Васильєва у видавництві «Port-Royal» за підтримки Центру видавничого розвитку Інституту відкритого суспільства (Будапешт) та Міжнародного фонду «Відродження» (Київ) [7].

Центральне місце в творчості Т. Куна займають поняття «парадигма» та концепція «зміни парадигм» і концепція «наукових революцій», які отримали широке визнання серед науковців усього світу. Відомо, що термін «парадигма» в перекладі з грецької мови означає «приклад», «взірець», а у філософії науки **«парадигма»** – це «теоретико-методологічна модель постановки і вирішення проблем, узята як зразок для розв'язання завдань наукового дослідження» [2, с. 172].

На особливу увагу заслуговує визначення Т. Куном поняття «парадигма», яке він розкриває в двох аспектах у доповненнях 1969 р. до своєї основної частини праці «Структура наукових революцій». По-перше, **«парадигма»** – це те, що об'єднує членів наукового співтовариства, і, навпаки, наукове співтовариство складається з людей, що визнають парадигму» [6, с. 188]. При цьому під **«науковим співтовариством»** Т. Кун розуміє групу учених-дослідників (наукову школу) певної наукової спеціальності, що може мати «власний предмет дослідження... і працювати, виходячи з єдиної парадигми або з ряду тісно пов'язаних між собою парадигм» [6, с. 174, 189]. Такі наукові співтовариства є структурами, які в цій його книзі представлені як «засновники і будівничі наукового знання».

По-друге, Т. Кун пропонує для розуміння поняття «парадигма» термін **«дисциплінарна матриця»**: «дисциплінарна» тому, що вона враховує певну належність учених-дослідників певного наукового співтовариства або наукової школи до певної наукової дисципліни; а «матриця» – тому що вона складена з різних упорядкованих структурних наукових елементів, причому кожний з них вимагає подальшої наукової специфікації [6, с. 194]. Саме таким чином, «дисциплінарна матриця» стає «моделлю життя наукового співтовариства, що передбачає специфічний набір теоретико-методологічних, дослідницьких характеристик» [7, с. 170].

Окрім цього, ще одним вагомим внеском Т. Куна в розвиток філософії науки стало введення в науковий обіг в його фундаментальній праці «Структура наукових революцій» поняття **«зміна парадигм»** або **«зрушення»** (*зсув*) **парадигм**: «Коли наукове співтовариство зрікається колишньої парадигми, воно водночас зрікається більшості книг і статей, що втілюють цю парадигму, як непридатних для професійного аналізу» [6, с. 179]. Коли одна наукова парадигма в певному науковому співтоваристві, співставляється для порівняння з іншою та змінюється на іншу наукову парадигму, по термінології Т. Куна, це називається **«зміною наукової парадигми»** та **«науковою революцією»**, що призводить до значного наукового резонансу у проблемному полі певної сфери наукового знання. Як стверджує

Т. Кун, будь-яка криза в науці починається зі сумніву в науковій парадигмі й переходу до нової парадигми. «Часто нова парадигма виникає, принаймні в зародку, до того, як криза зайшла занадто далеко або була явно усвідомлена» [6, с. 98, 100]. Відомо, що в деяких випадках (наприклад, теорій Коперніка, Ейнштейна та ін.) проходить тривалий час між першим усвідомленням кризи старої парадигми в науці та виникненням нової парадигми, тобто за висновком Т. Куна, крах старої наукової парадигми та «перехід до нової парадигми і є «науковою революцією» [6, с. 105].

Підтверджуючи це, Т. Кун у праці «Структура наукових революцій» у підрозділі IX «Природа і необхідність наукових революцій» дає своє визначення цьому поняттю: «наукові революції – це такі некумулятивні епізоди розвитку науки, під час яких стара парадигма заміщується цілком або частково новою парадигмою, несумісною зі старою» [6, с. 106].

Таким чином, аналізуючи внесок Т. Куна у розвиток філософії науки, можна зробити наступний висновок, що, по-перше, його парадигмальна концепція «наукових революцій» безперечно вплинула на сучасну філософію науки і є ґрунтовним вкладом в розвиток методології наукових досліджень; а, по-друге, існує безліч класичних прикладів змін парадигм, що призвели до наукових революцій, таких, як: зміна птолемейської геоцентричної моделі Сонячної системи на геліоцентричну коперніківську модель; заміна максвеллівського електромагнітного світогляду ейнштейнівським релятивістським світоглядом та багато інших.

Література:

1. Філософія науки: підручник / І. С. Добронравова, Л. І. Сидоренко, В.Л. Чуйко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової. К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. 255 с. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Phil-science.pdf> (Дата звернення: 07.09.2023).

2. Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напрямку «Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика). / укладачі: Арістова А. В., Шліхта І. В. ; за заг. ред. проф. Киридон А. М. К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2019. 256 с. URL: <https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Philisofy.pdf> (Дата звернення: 07.09.2023).

3. Перев'язко Н. В. Трансформація наукових парадигм у фізиці на межі XIX–XX ст. у контексті категоріального синтезу. *Наука та наукознавство*. 2010. № 1. С. 55-63. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/30764/05-Perevyazko.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 07.09.2023).

4. Kuhn, T.S. The structure of scientific revolutions. University of Chicago Press: Chicago, 1962.

5. Kuhn, T.S. The structure of scientific revolutions. Second Edition. Enlarged, Chicago, 1970. URL: <https://www.lri.fr/~mbl/Stanford/CS477/papers/Kuhn-SSR-2ndEd.pdf> (Дата звернення: 09.09.2023).

6. Кун Т. Структура наукових революцій. К.: Port-Royal, 2001. 228 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kun_Tomas/Struktura_naukovykh_revoliutsii.pdf? (Дата звернення: 09.09.2023).

7. Сенкевич Г. А., Хілько А. С., Аксьонов О. І. Теорія наукових парадигм як модель і методологія наукового знання. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Том 32(71). № 1. Ч. 3. 2021. С. 168–174. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-3/29> ; URL: http://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/part_3/31.pdf (Дата звернення: 09.09.2023).

РОЛЬ МІФОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ У ФІЛОСОФІЇ. СПІВВІДНОШЕННЯ МІФОЛОГІЧНОГО З РЕЛІГІЙНИМ ТА ФІЛОСОФСЬКИМ СВІТОГЛЯДАМИ

Мойсюк І. А.

викладач кафедри культурології та зарубіжної літератури

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

м. Хмельницький, Україна;

аспірант

Харківська державна академія культури

м. Харків, Україна

У межах даної тези вважаю за необхідне розглянути суть міфологічного світогляду не відокремивши його від релігійного та філософського світоглядів.

У цьому контексті В.Г. Кремень вказує, що будь-яка філософська система є світоглядним знанням, але не кожний світогляд є філософією. Поняття «світогляд» ширше, ніж поняття «філософія». Подібно до того як поняття «людина» передбачає, наприклад, не тільки українця, але й француза, китайця, італійця і т. д., так і поняття «світогляд» не можна звести тільки до філософії. Воно містить інші види світогляду: міфологічний, релігійний, тощо [4.].

При цьому найбільш складним напевно є питання розмежування міфологічного та релігійного світогляду.

Світогляд – постійний супутник людської життєдіяльності на будь-якому етапі історії суспільства. Найбільш вивченими історичними формами його є міф та релігія [6].

Релігія (від лат. religio – побожність) на ранніх стадіях розвитку суспільства складає одне ціле з міфологією. Але щодо змістової сторони (з точки зору світоглядних конструкцій) вона є відокремленою, відмінною. Специфіка релігійного світогляду полягає в тому, що він виходить із принципу монізму (від грец. моно – один). Основним елементом релігії є культова система, тобто система обрядових дій, спрямованих на встановлення певних відносин з надприродним. Кожний міф стає релігійним тією мірою, якою входить у культову систему як її змістова сторона [4].

Згідно К. Юнга, релігія – це певна установка людського розуму, яку ми можемо визначити у відповідності з первинним використанням поняття «religio», тобто уважний розгляд, спостереження за деякими динамічними факторами, що розуміються як «сили», духи, демони, боги, закони. Ідеї, ідеали – і всі інші назви, які даються людиною подібним факторам, що виявлені нею в своєму світі в якості могутніх, небезпечних, або здатних надати таку допомогу, що з ними потрібно рахуватися, або достатньо величних, прекрасних, осмислених, щоб благоговійно любити їх і схилитися перед ними. Релігія – це поняття, що означає певну установку свідомості, змінену досвідом нумінозного [14].

Таким чином, К.Юнг тлумачить релігію як суто психологічний феномен, сутнісне ядро якої – в безпосередній зустрічі з позамирським.

Релігія є більш пізньою та зрілою формою світогляду людства, а тому і більш дослідженою. В ній буття осягається іншими, ніж у міфі засобами. В релігійній свідомості вже чітко розділяються суб'єкт і об'єкт, а отже, долається характерна для міфу неподільність людини й природи і закладаються основи проблематики, яка стане специфічною для філософії. В релігії ідея відділяється від матерії і навіть протиставляється їй. Світ роздвоюється на духовний та тілесний, земний і небесний, гарний і дольний, природний і надприродний, до того ж земний починає розглядатися як наслідок надприродного. Міфологічні ж персонажі (а в пізніх міфах “язицьких релігіях” і боги) живуть у феноменальному світі (на горі Олімп, на горі Меру тощо) [6].

У релігії виникає зовсім інший, ноуменальний світ, недоступний органам чуттів і розуму, а тому в об'єкти надприродного світу треба вірити. Віра і виступає головним способом осягнення буття. Релігія постулює світ ідеальних сутностей, що у практичному плані веде до обґрунтування пріоритету духу над тілом, необхідності турботи про душу з усіма наслідками для способу життя віруючих, які звідси вип

ливають. Зв'язок із богом через культ та релігійну організацію (церкву) є критерієм наявності релігійного світогляду і належності до певної конфесії.

Другою особливістю релігійного світогляду є його практичність, оскільки віра без справ мертва. А в зв'язку з цим віра в бога та надприродний світ взагалі викликає своєрідний ентузіазм, тобто життєву енергію, яка надає розумінню цього світу життєвого характеру. Релігію творить народ, він є і суб'єктом і об'єктом релігійної творчості, яка в історії виступала джерелом потужних зрушень у суспільстві. В релігії поряд із світовідчуттям добре розвинене світорозуміння, тобто є релігійна ідея, яка обґрунтовується теологами. Але в тому й полягає особливість і привабливість релігійного світогляду, що в ньому ідея пройнята своєрідно екзальтованим почуттям, вона переживається і підживлює віру [10].

Крім того, сучасний шведський історик релігії, О.Хюльткранц, вважає, що віднесення до далекого минулого – специфічна ознака, за якою міфологія відділяється від релігії, орієнтованої на сьогодні, що безперервно переживається [12].

З огляду на викадене, вбачається одночасно єдність та відмінність міфологічного та релігійного світогляду.

У свою чергу, філософія виникає тільки в середині 1 тисячоліття до н. е. на певному етапі розвитку світової цивілізації [8].

Філософія постає певним видом світогляду, при цьому світоглядом певного рівня, а це значить, що, хоча всі люди мають світогляд, проте далеко не кожна людина прилучена до філософії і, відповідно, не кожна людина виходить на її рівень у своїх світоглядних орієнтуваннях [3].

Німецький філософ ХХ ст. Едмунд Гуссерль (1859–1938) вважав, що разом із філософією народжується «особливе людство і особливе життєве покликання» – «духовна Європа». Адже філософія утверджує наявність вищого начала, Ідеалу, задля досягнення якого треба повсякчасно самовдосконалюватися. Таким чином, створення філософської картини світу започаткувало матеріальний і духовний прогрес [9].

Термін «філософія» має давньогрецьке походження, бо саме у Стародавній Греції філософія вперше відокремилась від інших сфер інтелектуальної діяльності та набула автономного характеру розвитку. Перша частина цього терміна походить від слова «філо» – схильність, любов, бажання, відданість та слова «софія» – мудрість, яке, у свою чергу, складається із двох слів і буквально означає – казати, промовляти, цілісно, доречно. Ще у ХІХ ст. існував слов'янський термін «любомудрів», який можна вважати дослівним перекладом слова «філософія» [5].

Першою з натурфілософських шкіл була Мілетська школа (6 століття до н. е.), заснована Фалесом. При цьому, данна філософська школа не базувалась на філософському або релігійному світогляді, а мала самостійні ідеї.

Успадкувавши від міфології і релігії їх світоглядний характер, світоглядні схеми, а також весь обсяг позитивного знання, філософія разом із тим вирішує свої проблеми під іншим кутом зору, а саме з позицій раціональної оцінки (з позицій розуму). Як теоретично сформований світогляд, система загальних поглядів на світ у цілому, що передбачає існування різноманітних форм самовизначення людини, філософія є формою знання і має впорядкований характер [12].

Філософи не мають єдності відносно необхідності використання надбань міфології та релігії у філософії.

Так, зокрема Ф. Нітше виступає за необхідність відкинути мораль під час філософських роздумів, вказує на її шкідливий характер для філософії та хиткість ідей заснованих на моралі [11].

При цьому, мораль у будь-якому випадку базується на міфології та релігії, оскільки саме вони дають відповідь на поняття про добро і зло.

Шеллінг на пізніх етапах життя виокремлював позитивну та негативну філософію. Під «негативною» філософією Шеллінг розумів роздуми про «сітність речей». Під «позитивною» філософією він розумів філософію яка займається «реальним існуванням речей». негативна філософія цілком заснована на розумі, позитивна – на релігії та откровенні. На думку Шеллінга необхідною є їх інтеграція.

Шеллінг поширює поняття Одкровення на усі історичні форми релігії, включаючи міфологію [6].

Висновки, одержані у філософії, не тільки служать засобом отримання наукового знання, але й самі входять у зміст науки. Не випадково багато відомих вчених у галузі конкретних наук є видатними представниками філософської думки. Досить назвати імена Піфагора, Арістотеля, Бруно, Коперника, Декарта, Паскаля, Аейбніца, Фрейда, Рассела, Ейнштейна, Вернадського і багатьох інших.

З викладеного вбачається, що філософія є найвищим рівнем і видом світогляду, його теоретичним оформленням у порівнянні з міфологічними та релігійними світоглядами.

Література:

1. Філософія: мислителі, ідеї, концепції : підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. К. : Книга, 2005. 528 с.

2. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук. 2002. 742 с.
3. Філософія міфу / К. В. Кислюк. 3-тє видання виправлене. 2016. 230 с.
4. Кассіпер Е. Техніка сучасних політичних міфів. 1990. № 2. С. 58–69.
5. Поетика міфу / Е. М. Мелетинський. М. : Східна література, 2006. 406 с.
6. Еліаде М. Міфи, сновидіння, містерії. 1983.
7. Юнг К. Психологія и релігія. / *Юнг К. Архетип і символ*. М. : Ренесанс, 1991. С. 129–202.
8. Ф. Ніцше. «Ранкова зірка. Думки про моральні пересуди» (електронний доступ: <http://nietzsche.ru/works/main-works/morning-dawn/>).
9. Реале Д., Антисерн Д. Зхідна філософія від витоків до наших днів.
10. Юнг К. Г. Душа і міф. Шість архетипів. Харвест, 2005. 400 с.
11. Юнг К. Г. Бог і Несвідоме. 1997. 400 с.
12. Юнг К. Г. Свідоме і несвідоме. 1997. 544 с.
13. Юнг К. Г. Про архетипи колективного несвідомого. 1991. С. 96–128.
14. Пол Радін. Трікстер. Дослідження міфів північних індіанців з коментарями К. Г. Юнга і К. К. Кереня. 1999. С. 265–286 URL: <http://ec-dejavu.ru/t-2/Trickster-2.html> 274-275
15. Популярна історія міфології / Є. В. Доброва. 2003. 512 с.

ФІЛОСОФІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Ніколенко К. В.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
та загальноправових дисциплін*

*Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Сучасні соціальні процеси супроводжуються активними змінами в різних напрямках науки, економіки та політичному житті суспільства. Технології та їх значення вже не перше десятиліття призводять до сутнісних змін у суспільстві, проте, з часом технологічні новації отримують своєрідний контекст і можуть бути спрямованими на вдосконалення життя людини, на трансформацію людського побуту, на зміни в медичному обслуговуванні, тощо. В наші дні неабиякої актуальності набуває тема штучного інтелекту – його створення, особливостей існування (онтологія як людини, так і власне штучного інтелекту), проблеми та труднощі, з якими стикатиметься суспільство в результаті створення технологій, тощо. В даний час створення штучного інтелекту як свідомості, що здатна до повного самостійного мислення на підставах автономності не є можливою. Але існують певні програми, додатки, роботоподібні розробки, через які відбуваються зміни в економічній сфері суспільства, в соціальній структурі (зникають певні професії, збільшується безробіття, покращується безпека людей, через використання технологічного виробництва), тобто розробки в цій галузі не припиняються, а, навпаки, стають активнішими, що сприяє підвищенню суспільного інтересу до цієї теми не тільки щодо розробок таких технологій, а і в плані соціально-філософських та інших досліджень феномену штучного інтелекту.

Технології існують не як автономний феномен, результат наукової діяльності, а мають специфічні соціальні наслідки: сприйняття тих чи інших технічних явищ, розвиток та прояв їх впливу розглядається дослідниками з метою виявлення особливостей та перспектив їх впливу. За деякими даними тест Тьюрінга (опитування, в результаті якого вдається встановити, чи реальна це особа, чи комп'ютерна програма) вдається пройти програмі у 2029 році, і зазначається, що це буде зроблено у набагато кращий спосіб, ніж освічена та різносторонньо розвинена людина [1, с. 7]. Суспільство, враховуючи

технології, не стоїть на місці, вона активно розвивається. Саме через це багато комп'ютерних компаній намагаються пройти тест Тьюрінга, протягом тривалого часу і на регулярній основі, спостерігаючи покращення результатів з року в рік (хоча є і приклади того, що розробки не набирають, навіть, мінімальної кількості балів, правильність таких проєктів свідчить або про недостатню технічну підготовку, або про не врахування рівня конкурентів).

Такий розвиток технологій призводить до зміни структури самого суспільства. Вважається, що сучасне суспільство є мережевим, через розвиток Internet, соціальних мереж та комп'ютерних технологій. Вважається, автором цього терміну був Стен Брайтон [2, с. 13], який в роботі «Моделі людини і суспільства» розглянув феномен мережевого суспільства (хоча вважається, що він не був першим, чи основним дослідником з цього питання) розглядає зміну соціального устрою суспільства через його комунікацію в мережі. На думку С.Брайтона мережа Internet є не просто полем для взаємодії людей, вона змінює цю взаємодію: скорочує наявність безпосередніх зв'язків у суспільстві, сприяє розвитку інтернет-комунікацій, формує певну мережеву культуру спілкування, взаємодії, етики та поведінки. Все вище перераховане трансформує суспільство, інтегруючись в безпосередньому спілкуванні (або зводячи його до мінімуму). Таким чином, якщо на даний момент і не існує штучного інтелекту в його чистому вигляді, проте різноманітні комп'ютерні розробки вже мають вплив на суспільство та трансформують його.

Однією зі складових, що зазнає динамічних змін у мережевому суспільстві є час. Соціальний філософ Мануель Кастельс вважає, що в попередні періоди розвитку суспільства категорія часу була нединамічною, якби завмерлою, в порівнянні з динамічністю мережевого суспільства. Здатність, завдяки соціальним мережам, перебувати 24 години на добу на зв'язку, формує ставлення до часу як «позачасовий час» – timeless time, що призводить до стирання кордонів між робочим та приватним життям, стираються межі етичних та різних інших складових спілкування. Проте, вони не зникають повністю, а залишаються у вигляді певних норм, якими не завжди послуговуються.

Розвиток технологій призводить до формування певних правил поведінки в усіх сферах життя суспільства, до зміни політичних процесів (наприклад, формування електронної демократії – специфічних інструментів управління суспільством без безпосередньої участі, а за допомогою електронних засобів, що є цілком персональними і представляють конкретну особу), торгівельно-економічних відносин (практично щезає професія касира, якого

замінює спеціальне програмне забезпечення), соціальних зв'язків (формується суспільство досить відокремлених особистостей, здатних взаємодіяти, комунікувати, проте вже виключно із застосуванням технологій), та сфери освіти. В нашій країні пандемія, а згодом і війна суттєво змінюють саму систему освіти фактично переводячи її до площини виключно дистанційної форми. Доступ у школах до офлайн навчання, розвиток системи укриттів, розробка заходів безпеки, все одно не сприяють повному переходу до безпосереднього, «живого» навчання (через неможливість гарантії безпеки, через безпосередню загрозу в певних регіонах України, через особистий вибір батьків або здобувачів вищої освіти). Певні дослідники навіть висловлюють побоювання, що має місце докорінна зміна розуміння викладача/вчителя/тьютора [4, с. 105], так висловлюються побоювання щодо загрози існування нового роду вчителів – віртуального викладача. Цей педагог з'явиться як новий вид вчителя, через зміну розуміння процесу освіти, дистанційна освіта, діджиталізація соціального простору взагалі і освітнього зокрема, унеможливить існування старих освітніх систем і призведе до формування не тільки нового способу навчання, а і формування нового виду педагога – віртуального. Чому так відбувається, тому, що є потреба у вчителі як менеджері, через те, що навчати мають певні програми: підручники, алгоритми, відео, інфографіки, тощо, а реальний вчитель має лише всім цим процесом ефективно керувати. З іншого боку, це призведе до зникнення «людського фактору» у навчанні, змінить ставлення до процесу, як до більш об'єктивного та неупередженого, через існування сучасних освітніх платформ, курсів, тощо.

Зменшення ролі людини викликає побоювання, у філософському плані, зокрема. Так відомий етичний теоретичний експеримент «проблема вагонетки» Філіппи Фут [5]. Цей експеримент полягає в тому, що людині пропонується здійснити етичний вибір: вбити одну, або декілька людей в ситуації, коли некерована вагонетка несеться на людей. Сам експеримент проводився по різному, деякі філософи пропонували його ускладнити, різними аспектами морального вибору, проте сутність його не змінювалась – необхідно ухвалити свідоме рішення щодо смерті котроїсь з людей. В контексті проблеми штучного інтелекту, навіть на даний момент, це вже не фантастична проблема, а цілком реальна. Існують різноманітні транспортні засоби з використанням автопілоту (літаки, автомобілі, потяги, вагони метро), і цілком реальним є такий можливий вибір, коли штучний інтелект буде ухвалювати рішення щодо життя конкретної людини. Більше того, в такі механізми закладаються певні програми дій у випадку створення таких небезпечних ситуацій.

Таким чином, штучний інтелект вже посідає чільне місце в багатьох сферах суспільної діяльності. Закони розвитку суспільства, його перспективи, формування певних соціально-економічних феноменів безпосередньо пов'язані вже з наявними технологіями та програмами. І хоча на даний момент не є можливим створення штучного інтелекту як автономної свідомості, проте існуючі технології вже проходять певні етапи гуманізації та адаптації під потреби суспільства. Перенесення суто людських функцій в сферу діяльності механізмів, унеможливує вирішення певних питань людиною, що викликає страх або побоювання філософів, футурологів, соціологів, через те, що роль людини може не просто зменшитись, а і взагалі людина може виявитись не самостійною, втратити свою автономність. Але на даний момент ці явища досліджуються в теорії, формується підхід до вирішення таких задач.

Література:

1. Блоза Л. М. Штучний інтелект: філософсько-антропологічний погляд. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2016. № 4. С. 4–10.
2. Войнова Е. О. Концепція мережевого суспільства як структурно-функціоналістська основа теорії електронної демократії. *Науковий журнал «Політікус»*. 2021. Вип. 1. С. 12–19.
3. Castells M. The Rise of the Network Society (The Information Age: Economy, *Society and Culture*, Vol 1. 2nd Edition with a New Preface. Oxford : Wiley Blackwell Publ., 2010. 594 p. Електронний ресурс: https://deterritorialinvestigations.files.wordpress.com/2015/03/manuel_castells_the_rise_of_the_network_societybookfi-org.pdf
4. Олександр Поліщук, Олена Поліщук, Володимир Дудченко. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. *Humanities Studies*. 2022. Вип. 13(90). С. 103–109.
5. The Trolley Problem. Інформаційний ресурс: <https://rintintin.colorado.edu/~vancecd/phil3160/trolley.pdf>

ПОСТГЕНДЕРНА ТЕОРІЯ ЯК ЕВОЛЮЦІЯ ФЕМІНІЗМУ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ

Нужна Ю. С.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та соціології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

Фемінізм завжди був на передньому краї філософських обговорень щодо статевої ролі і гендерної ідентичності. Протягом останніх десятиліть фемінізм дійшов до рівня, коли його теорії та підходи виходять за рамки боротьби за рівність статей та прав жінок. Однією з найцікавіших еволюцій феміністичної думки є виникнення постгендерної теорії, яка відкриває нові перспективи щодо гендерних ролей і ідентичності. Тож розглянемо сутність постгендерної теорії та її вплив на спосіб, яким ми розуміємо гендерну природу і ролі.

Постгендерна теорія – це важливий напрямок в сучасній гендерній філософії, який змінює розуміння гендеру та гендерної ідентичності. Ця теорія висуває твердження про те, що гендерні ролі, гендерні ідентичності та вирази не є фіксованими чи універсальними характеристиками, які визначаються лише біологічними факторами. Замість цього вона акцентується на тому, що гендер – це складний соціокультурний конструкт, а не біологічна детермінанта. І він формується під впливом суспільства, культури та індивідуального досвіду. Отже постгендерна теорія визнає складність гендерних ролей і стверджує, що не існує жорстких кореляцій між біологічною статтю та певними гендерними ролями, поведінкою, стереотипами чи ідентичністю. Це означає, що те, що ми сприймаємо як «чоловіче» або «жіноче» поведінку чи ідентичність, визначається не лише біологічними чинниками, але і нашим соціокультурним контекстом та індивідуальними виборами.

Постгендерна теорія пропонує перегляд ідентичності як такої. Вона стверджує, що ідентичність може бути багатозоровою та змінюватися з часом, залежно від соціокультурного контексту і особистого досвіду. Вона стверджує, що ідентичність не є статичною або фіксованою характеристикою особи, але, навпаки, є результатом складної взаємодії між індивідом і суспільством [1].

За підходом постгендерної теорії, ідентичність може бути розглянута як багатозоровий феномен. Це означає, що кожна особа може мати кілька рівнів ідентичності, які взаємодіють між собою.

Наприклад, ідентичність може включати біологічний аспект (стать), соціокультурний аспект (гендерні ролі, культурні впливи) та особистий аспект (особистий досвід, переконання).

Важливо підкреслити, що ідентичність може змінюватися з часом і може варіюватися в різних соціокультурних контекстах. Люди можуть переосмислювати свою ідентичність, приймати нові ролі або визначати себе як членів різних гендерних, сексуальних, або соціокультурних груп.

За цим підходом, ідентичність не обов'язково пов'язана з біологічною статтю [2, с. 105]. Люди можуть відчувати себе комфортно, ідентифікуючись з різними гендерами, чи виражати свою ідентичність вільно, незалежно від очікувань, що можуть впливати з їхньої статі при народженні. Такий підхід розширює наше розуміння ідентичності і сприяє більшій інклюзивності та рівності у суспільстві.

Таким чином, постгендерна теорія є важливим інструментом для деконструкції та переосмислення традиційних гендерних ролей, які історично накладаються на чоловіків і жінок у суспільстві. Вона стверджує, що суспільство неодноразово створює стереотипи та очікування щодо поведінки та ролей, пов'язаних з гендерною приналежністю. Вони можуть включати очікування щодо того, які ролі повинні виконувати чоловіки і жінки, як вони повинні вести себе в суспільстві, якими мають бути їхні інтереси та пасії. Ці стереотипи і очікування нерідко обмежують індивідуальність і свободу вибору кожної людини [3].

Українська філософка Олена Білінська активно досліджує вплив гендерних ролей на соціокультурну дійсність та звертає увагу на можливості їх деконструкції в українському суспільстві. Вона спонукає до критичного розгляду стереотипних очікувань і до переосмислення того, які ролі і можливості повинні бути доступні для кожної особи, незалежно від її статі. Цей підхід створює фундамент для створення більш рівного суспільства, де кожна людина може вільно вибирати свій шлях і реалізовувати свої потенційні можливості без негативного впливу стереотипів [3].

Отже, постгендерна теорія запрошує нас до глибокого аналізу та переосмислення наших уявлень про гендер і відкриває шлях до більш різноманітного та вільного суспільства, де кожна людина може вибирати та виражати свою гендерну ідентичність незалежно від своєї біологічної статі.

Постгендерна теорія генерує важливі питання для сучасного суспільства. Як має реагувати суспільство на зміну у розумінні гендерної ідентичності? Які права та заходи захисту необхідно впроваджувати для забезпечення інклюзивності [4, с. 76]? Відповіді на ці запитання сприяють створенню більш вільного та багатогранного суспільного середовища.

Література:

1. Шаповал А. Сучасні гендерні парадокси: постгендерний підхід. *Гендерні дослідження*. 2020. № 21. С. 42–55.
2. Золотарьова В. Гендерна ідентичність в інтернет-просторі: між віртуальним та реальним. *Філософський аналіз*. 2019. № 12. С. 99–108.
3. Білінська О. Гендерна філософія: концептуальні основи. *Літературна Україна*. 2018.
4. Гендерні трансформації у сучасному світі: між теорією і практикою : монографія / за ред. І. Майбороди та О. Сиротенко. Київ, 2019.

МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО ПІЗНАННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Осауленко А. О.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права та прав людини
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Проблематика наукового розуміння методологічних засад особливостей історико-правової регламентації кримінально-виконавчої системи України потребує міжгалузевого підходу, що дозволяє виявити багатогранність об'єкта пізнання, має як наукове, так практично-прикладне значення для викладання відповідних аспектів складової вітчизняної правової системи, а також і для практики виконання покарань.

Методологія дослідження – найнеобхідніша передумова своєчасного і адекватного поступу юриспруденції взагалі та особливо такого її розвитку, що відповідав би потребам глибоких реформ, корінних трансформацій системи цінностей і основ світогляду на всі напрями розвитку українського соціуму на шляху модернізації під впливом євроінтеграційних процесів [1, с. 6].

Варто погодитися з думкою О. Тихомирова про те, що серед основних проблем сучасної історичної науки відзначається її неготовність і неможливість стати цільною концепцією, на підставі якої можна пояснити світові тенденції та процеси. Завдання написання історій народів, країн і континентів, що раніше вважалися

пріоритетними, в умовах глобалізації сучасного світу змінюється, змінюється завдання бачення й пояснення загальних тенденцій, тому розвиток історичної науки лежить у площині універсальної, глобальної і світової історій, що вивчаються шляхом крос-національних досліджень, використання різних парадигм [2, с. 232].

Як справедливо зазначав В. Бабкін, при всебічному та об'єктивному дослідженні правових явищ важливе місце займають нові концепції, теорії та факти, які не можна вважати помилковими, навіть якщо вони суперечать встановленій системі знань про це явище [3, с. 106]. Таким чином, при пізнанні та, відповідно, викладанні історико-правової регламентації кримінально-виконавчої системи України доцільно використовувати різноманітний методологічний інструментарій.

Варто зазначити, що історико-правове дослідження регламентації кримінально-виконавчої системи України має міждисциплінарну спрямованість, зумовлену базуванням на нормах не тільки кримінально-виконавчого, кримінального та кримінально-процесуального права, але і на нормах конституційного, міжнародного та інших галузей права.

В сучасній правовій доктрині різні підходи щодо структури методології дослідження. Вбачається за доцільне методологію історико-правового пізнання регламентації кримінально-виконавчої системи України розглядати за наступною схемою: загальні засади; методологічні принципи і підходи; основні наукові методи.

Характеризуючи загальні засади відповідного дослідження слід зазначити, що за останні 70 років був сформований сучасний демократичний гуманістичний світогляд, який охоплює ідеї гуманізму, справедливості, диференціації та індивідуалізації виконання покарань як домінуючих факторів функціонування кримінально-виконавчої системи. Відповідний світогляд має важливе значення і для викладання відповідних принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (наприклад, справедливості, гуманізму, демократизму тощо).

Таким чином в процесі дослідження варто використовувати філософські підходи до розгляду предмета дослідження: онтологічний, гносеологічний, аксіологічний та інші.

Наступною складовою методології історико-правового пізнання регламентації кримінально-виконавчої системи України є методологічні принципи та підходи, які інтерпретуються як сукупність взаємозалежних і споріднених методів дослідження.

В сучасний період відсутня єдина думка з приводу того, за допомогою яких саме принципів формується загальна методологія для всебічного та об'єктивного пізнання правових явищ в цілому та правового регулювання функціонування кримінально-виконавчої

системи зокрема. Вбачається за доцільне виділити п'ять найбільш важливих принципів: 1) об'єктивність; 2) принцип наступності; 3) принцип історизму; 4) принцип єдності історичного та логічного; 5) принцип неупередженості.

Стосовно ж методологічних підходів доцільно виділити наступні: 1) історичний; 2) історико-логічний; 3) критично-конструктивний; 4) ціннісний (аксіологічний); 5) гуманістичний. Вбачається, що історико-правовий підхід при пізнанні процесу становлення та розвитку правової регламентації кримінально-виконавчої системи України та викладанні відповідних етапів може бути визначено домінуючим.

Третьою складовою методології історико-правового пізнання регламентації кримінально-виконавчої системи України є основні наукові методи, які можуть мати горизонтальну чи вертикальну структуру. Остання представляє собою ті види методів, які певним чином підпорядковані один одному.

Вбачається, що саме вертикальну структуру основних наукових методів доцільно використовувати в процесі дослідження історико-правової регламентації вітчизняної кримінально-виконавчої системи.

Відповідно, структура методів виглядатиме наступним чином: а) загальні методи пізнання (метод діалектики, історичний метод, порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення тощо); б) загальнонаукові методи (структурний, функціональний, класифікаційні методи); в) конкретно-наукові та спеціальні методи (аналіз нормативно-правових і правозастосовних актів, а також статистичних даних; інтерв'ювання, опитування та анкетування; прогностичний метод; порівняльно-історичний метод; історико-правовий метод; формально-юридичний метод; порівняльно-правовий метод тощо).

Таким чином, запропонована схема дослідження та викладання історико-правової регламентації вітчизняної кримінально-виконавчої системи, як вбачається, дозволить більш якісно пізнати відповідно багатогранну проблематику, яка має яскраво виражений міждисциплінарний характер.

Література:

1. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. 492 с.
2. Тихомиров О. Д. Компаративні дослідження в історичній науці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2005. № 6. С. 231–237.

3. Антологія української наукової думки : в 10 т. Київ, 2005. Т. 10 : Юридична наука незалежної України / відп. ред. Ю. С. Шемшученко, В. Ф. Погорілко. 944 с.

ПРОТИРІЧЧЯ ПЕРЕВАГ І ЗАГРОЗ ПАРАДИГМИ ЛЮДИНИ ЦИФРОВОЇ ТА СПОСІБ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Осипов А. О.

доктор філософських наук,

професор кафедри філософії і педагогіки

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Як свідчить уся історія розвитку суспільства, кожний з етапів позначався винайденням нових інструментів впливу як на оточуючий світ, так і на саму людину. На певний період нові засоби і інструменти впливу ставали переважаючими у свідомості суспільства, пронизуючи максимально можливий на даний момент обсяг процесів дійсності. Власне, філософія у своїх побудовах, і культура у цілому не оминули долі абсолютизації того чи іншого способу бачення світу. Зараз ми говоримо про *людину цифрову*, спостерігаючи, як хід діджиталізації охоплює собою усі процеси комунікації, виробництва, творчості, науки, навчання, мистецтва, медицини тощо, ефективно використовуючи переваги інформаційних технологій.

У багатьох джерелах стверджується, що, однією із функцій діджиталізації є орієнтація на упорядкування існуючого хаосу і нестабільності у багатовимірній дійсності, прагнення до *точності* [2] «в умовах невизначеності та адаптації до змін» [3, с. 113]. Зазначається, що «цифрова філософія є сучасним переосмисленням філософії «моністичної метафізики» Г. Лейбніца, оскільки, згідно з ним, розум може бути підданий *обчислювальній обробці*, а цифрова філософія намагається розглянути саме питання філософії *розуму...*, що вся інформація повинна мати *кінцеві та дискретні засоби*, еволюція фізичного стану регулюється локальними та детермінованими правилами. (вид. моє – А.О.) [3, с. 118]. Наголошується на бурхливому впливі інноваційних технологій як важливому факторі розвитку на сучасному етапі [6]; ставиться питання про вплив технологій на природу людини у цілому: «Необхідно виявити, ким є сучасна людина стосовно гібридів і химер людини та тварини, створених

у науковій лабораторії або, інакше кажучи, як розуміти природу людини у контексті розвитку біотехнологій» [4, с. 131].

Так чи не перетворюється сама людина у химеру-кіборга, чи зберігається при цьому вихідна природа людини, яку неможливо укласти в прокрустове ложе визначень: людина розумна, людина-граюча, людина-прямостояча тощо? Чи не втрачає поступово людина свою власну *внутрішню духовну* природу, забуваючись в інженерно-технологічних варіантах інтерпретації зовнішнього буття? Занепокоєність цим питанням прослідковується у багатьох дослідженнях: [1; 7, с. 193; 8]. Однак, вказуючи на небезпеки цифровізації людини і суспільства, більшість авторів не пропонує конкретних ефективних способів усунення негативних впливів.

Розвиток будь-якого процесу, з одного боку, пов'язаний з появою нового, *перспективного і позитивного* з точки зору існуючої на даний момент ситуації. З іншого – приховано, ще не проявлено, *лише у майбутньому* – несе непередбачувані негативні наслідки, якщо імпульс нового, у певний момент розвитку, перевищить міру свого впливу. Водночас, робота над усуненням негативних наслідків подібних інновацій слугує поштовхом для створення *нової* парадигми життєдіяльності. При цьому важливо, щоб ці *три* процеси (позитивний вплив, усунення негативних наслідків, нова парадигма життєдіяльності) не розподілялися у часі, а, по можливості, відбувалися одночасно, синхронно і збалансовано. Прикладом спроби подібного підходу може бути позиція Шабанової Ю. [9, с. 344]. Зокрема, авторка підкреслює необхідність чіткого визначення негативних наслідків тих чи інших запроваджуваних інновацій; однак, залишається відкритим питання про *способи усунення цих наслідків*.

Чи можуть ці способи усунення бути суто інформаційно-технологічними, опосередковано-інженерними, чи, як компенсуючі, – повинні спиратися на *альтернативні* до мислення і розуму сутнісні сили людини, які апелюють до *безпосередності* чуттів, почуттів, цінностей, ідеалів? Відповідь не це питання цілком очевидна: необхідно спиратися на ті сутнісні сили, передумови яких даровані людині самою природою, – як індивідуально-тілесною, так і соціальною. Лозунг про «втрату людини», про «смерть бога» тощо набув популярності у філософських концепціях попереднього періоду через втрату безпосередності екзистенційного зв'язку людини зі світом. Довічна тема диспозиції «культура – природа» набуває зараз особливої гостроти: розчиняючись в культурі, людина може втратити свою природу, заблукавши у надрах пост- і метамодерних лабіринтів сучасної культури!

Висновок може бути лише одним: нарощуючи свої м'язи на теренах розумово-аналітичної інженерно-інформаційної, цифрової діяльності, у наш час людству необхідно навчитися *свідомо* винаходити інструменти *подальшого* безпосередньо-чуттєвого розвитку особистості, спрямовані на подолання дисбалансу, який виникає внаслідок певних інновацій, – тих інновацій, які ваблять людину своїми *зовнішніми* перевагами, але загрожують втраті *внутрішнього світу* особистості і тим самим – її *цілісності* [5, с. 140–147]. І над вирішенням цього надважливого питання повинен працювати колектив фахівців з гуманітарних аспектів життєдіяльності людини – філософів, психологів, вихователів, вчителів, культурологів, релігієзнавців, представників психотерапії і духовних практик тощо так само, як це має місце в індустрії цифровізації людини і суспільства. Повинна бути складена програма реєстр-аналізу усіх переваг та позитивних результатів інновацій і відповідно до нього – негативних наслідків цього процесу.

Наприклад, як це зазначається у вказаній вище роботі Шабанової: *«позитивні ознаки соціальних мереж: додання географічних, соціальних, гендерних та інших форм соціальної диференціації розширює можливості комунікації. Негативні ознаки соціальних мереж: додання географічних, соціальних, гендерних та інших форм соціальної диференціації містить ознаки розмитості або втрату ідентичності... Позитивні: комунікація в режимі реального часу дозволяє відтворити швидке реагування та продукувати актуальні смисли в режимі реального часу; негативні: комунікація в режимі реального часу залишає за межами уваги історичні здобутки фундаментального досвіду людства»* [9, с. 343–344].

Створення подібної програми повинно будуватися на базовому положенні про сутність людини як *людини духовної*, сформульованої засновником філософської антропології Максом Шелером. У своєму творі «Положення людини у космосі» філософ обґрунтував ідею набуття духовної сили особистості через опанування енергій нижчих сутнісних сил *безпосередності: тілесності, чуттів, почуттів* у процесі усвідомлення їх різноманітних форм в ході духовних напрацювань. У свою чергу, напрацювання синтезу у сфері *безпосередності* виступатимуть основою для формування нових змістовних здобутків у сфері тих сутнісних сил людини, які ґрунтуються на *опосередкованих* сутнісних силах: мисленні, цінностях, світоглядних принципах і ідеалі-Абсолюті. Лише забезпечення єдності сутнісних сил *безпосередності* і *опосередкованості* дає можливість утримати людину у стані єдності і цілісності свого ества. Інакше *однобічність*, тобто акцент, замкненість на розумово-аналітичному блоці сутнісних сил

людини: мисленні, цінностей, принципів і Ідеалі без його кореляції з безпосередніми сутнісними силами загрожує дегуманізації особистості і суспільства, небезпека чого існує для людини-цифрової.

Література:

1. Бостром Нік. Суперінтелект. Стратегії і безпеки розвитку розумних машин. Київ : Наш формат, 2020. 408 с.

2. Вінчестер Саймон. Перфекціоністи. Як інженери створили сучасний світ / пер. з англ. Є. Даскал. Харків : Віват, 2019. 448 с.

3. Воронкова В. Г. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія / В. Г. Воронкова, В. О. Нікітенко. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 460 с.

4. Лись Д. А. Кіборг як код цифрової антропології. Mukhailo Dragomanov State University of Ukraine ISMA University of Applied Sciences DIGITAL TRANSFORMATIONS IN CULTURE Scientific monograph 2023. 376 с.

5. Осипов А. О. Цілісність природи людини у контексті онтологічного повороту у філософії ХХ століття та тілесно-екзистенційні засади категорій моралі. *Світ наукових досліджень* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 16–17 березня 2023 р.) / [редкол. : О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота» ; WSSG w Przeworsku. Тернопіль : ФО-П Шпак В. Б. 318 с. С. 140–147.

6. О' Райлі Тім. Хто знає, яким буде майбутнє / пер. з англ. Юлія Кузьменко. Київ : Наш формат, 2018. 448 с.

7. Флорида Річард. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними. Київ : Наш формат, 2019. 320 с.

8. Форд Мартін. Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього. Київ : Наш формат, 2016. 400 с.

9. Шабанова Ю. О. Соціальні мережі в антропологічному вимірі метамодерну. Mukhailo Dragomanov State University of Ukraine ISMA University of Applied Sciences DIGITAL TRANSFORMATIONS IN CULTURE Scientific monograph 2023. 376 с.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ ПРАВА У ВНЗ

Піхурець О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Реалії сьогодення вимагають широкого впровадження сучасних інноваційних технологій в процесі навчання та викладання права в ВНЗ. Адже збільшення обсягу інформації цілком може призвести до проблем із засвоєнням отриманих знань та набуттям відповідних навичок у студентів. Що, в свою чергу, може призвести до зниження рівня професійної підготовки майбутніх фахівців з права. Уявіть слідчого чи прокурора, вчорашнього випускника юридичного навчального закладу, який здійснює досудове розслідування кримінального провадження чи контроль за ним, та який не може покласти на свої професійні знання, адже під час навчання в ВНЗ, через об'єктивні або суб'єктивні обставини, не зміг опрацювати та засвоїти інформацію надану викладачами ВНЗ.

Водночас молоді фахівці – нещодавні випускники ВНЗ одразу не приймають важливих рішень самостійно та продовжують навчатися у процесі подальшої професійної діяльності. Однак чи захоче той, хто не зміг чи не був зацікавлений у здобутті знань та навичок у ВНЗ, отримувати їх пізніше при здійсненні професійної діяльності? Зрештою, некваліфіковані випускники рано чи пізно прийматимуть самостійні рішення. І цілком ймовірно, що такі рішення можуть призвести до негативних наслідків. Відповідно, проблема із запровадженням сучасних інноваційних освітніх технологій в процесі навчання та викладання права в ВНЗ не уявляється вже такою простою. Все це стимулює пошук і впровадження інноваційних освітніх технологій в систему організації навчального процесу в юридичних ВНЗ.

Зазначимо, що традиційна форма навчання в юридичних ВНЗ вже не відповідає сучасним вимогам, тому запровадження інноваційних освітніх технологій є дуже актуальним. Адже використання інновацій в освітньому процесі тільки сприятиме підвищенню ефективності навчання. Звичайно, що не варто відмовлятися від усталених способів і прийомів викладання та опрацювання навчального матеріалу. Мова йде про осучаснення освітнього процесу. Якщо ми прагнемо отримати

сучасних кваліфікованих фахівців, з відповідними знаннями та вмінням, то повинні запроваджувати інноваційних освітні технології. Однак, варто і пам'ятати і про популяризацію нових підходів в освітньому процесі та заохочення до активізації діяльності студентів у процесі навчання. Оскільки без їхньої участі запровадження новітніх освітніх технологій буде практично неможливе.

Правові дисципліни, що викладаються в ВНЗ, найчастіше характеризуються певною складністю і для засвоєння їх недостатньо просто завчити отриманий на лекції матеріал. Студент, який безпосередньо включений у процес навчання, значно краще засвоює подану інформацію, і, крім того, при такому підході формується більш широкий спектр знань, вмінь та навичок та дає змогу змінити ставлення до об'єкта навчання. Інноваційні освітні технології при викладанні правових дисциплін характеризуються тим, що сприяють підвищенню навчально-пізнавального інтересу, активізації діяльності студентів, як у самостійній, так і груповій формі, формуванню знань, вмінь і навичок правозастосування тощо.

Звичайно, що існує інноваційних способів і прийомів, які можуть бути використані при викладанні правових дисциплін. Серед яких є групові активності: «ділова гра», «мозковий штурм» (формулювання чималої кількості ідей та групове вирішення проблеми), «акваріум» (практична робота в малих групах), «снігова куля», «мікрофон» (коли кожен по чергово може сказати щось швидко, висловити свою думку чи позицію), «карусель» (активне спілкування та обговорення правових проблем між усіма учасниками академічної групи), «брейн-ринг» (інтерактивна гра між двома і більше групами студентів, яка передбачає вірну відповідь на поставлене запитання), тощо. Однак, вважаємо, що варто сконцентруватись на декількох освітніх технологіях, що пройшли апробацію в процесі навчання та викладання права в юридичних ВНЗ. Але зазначимо, що науково-педагогічні працівники під час навчальних занять можуть застосовувати декілька технологій навчання в різних варіаціях.

1. Ігрові технології. Ділова гра займає особливе місце в освітньому процесі. Наприклад, дану форму можна застосувати щодо цивільного і цивільно-процесуального права, організувавши імітований судовий процес. Так, предметом спору може бути відшкодування моральної (немайнової) шкоди, спір про дострокове припинення договору, спір про визнання батьківства, тощо. Особливістю даної технології є те, що студенти повністю занурюються у процес навчання не тільки при організації гри, а й у процесі підготовки до неї. Учасники гри, такі як суддя, позивач, відповідач, зацікавлені особи, експерти тощо, визначаються заздалегідь. Кожному учаснику потрібно ґрунтовно

вивчити питання, що стосуються не лише їхньої безпосередньої діяльності, а й усього процесу, щоб впевнено почуватися у грі та змогти відстояти свою позицію і, відповідно, та дотриматись низки обов'язкових правил. Зазначимо також те, що викладач має можливість включити в освітній процес всіх студентів групи, продумавши попередньо сценарій, і передбачивши ролі для кожного з них. Однак можна вказати і на недоліки зазначеної технології. Так, дана форма навчання завжди вимагає ретельної підготовки та м має проводиться як повноцінне самостійне заняття, що унеможливорює їх включення на різних етапах практичного заняття. Також вкажемо і на те, що за браком часу, відведеного на практичне заняття, майже неможливо провести ділову гру за одне заняття. Іноді використовується час, що відведено програмою навчальної дисципліни на вивчення іншої теми курсу. Крім судового процесу, у правовому навчанні можуть застосовуватись такі ігри, як імітаційний процес усиновлення дитини чи заснування «юридичної особи», інтелектуальні ігри типу «брейн-ринг», тощо.

2. Кейс-метод, який сьогодні набуває особливої популярності. Підґрунтям кейс-методу, як правило, є правовий казус – проблемна правова ситуація, яка потребує вирішення. При цьому, кейс зазвичай передбачає певний алгоритм дій, що дозволяє студентам поетапно прийти до рішення суті спору. Кейс-технологія є універсальною, оскільки може застосовуватися в межах будь-якої правової теми, навчальної дисципліни та будь-якого етапу практичного заняття. Так, вирішення кейсу на початку заняття дозволить «освіжити» знання, отримані на попередніх заняттях (повторення матеріалу), чи наприкінці заняття допоможе закріпити пройдений матеріал, та дозволить ефективно контролювати отримані раніше знання. Як, недолік зазначимо, що вирішення проблемної правової ситуації потребує чималих знань, що можуть виходити за межі теми заняття та навіть навчальної дисципліни. А також, зауважимо, що студенти через брак часу чи інші суб'єктивні чинники під час вирішення кейсу не завжди є самостійними та вдаються до списування чи плагіату.

3. «Мозковий штурм», як технологія сприяє груповій роботі студентів та заохочує їх творчість. На початку заняття анонсується проблемна ситуація та встановлюються правила (заборона критики, тайм-менеджмент, заохочення, фіксація пропозицій, рівноправність, тощо). Для цього формується декілька груп студентів. Згодом кожна з груп, після завершення відведеного часу, доповідають ідеї-пропозиції. Які аналізуються та оцінюються викладачем з точки зору їх реалізації на практиці. Проводиться відбір найцікавіших та найоригінальніших пропозицій. При цьому викладач може брати активну участь

в обговоренні ідей-пропозицій. Серед проблем слід назвати розмір навчальної аудиторії та велику кількість учасників гри.

4. Технологія дебатів. Дебати є однією з активних технологій навчання праву, у рамках якої обговорюються актуальні правові питання. При цьому, беручи участь у даному форматі навчання, у студентів формуються ряд необхідних знань, вмінь та навичок, такі як уміння працювати в команді, комунікативність, вільно висловлювати свою точку зору, переконливо відстоювати правову позицію тощо. Під час практичного заняття можна застосовувати формат міні-дебатів, що передбачає класичну структуру проведення, але більш стислі тимчасові рамки та може бути реалізовано у процесі навчального заняття. Наприклад, у другій половині практичного заняття, з метою закріплення пройденого матеріалу та обговорення проблемних та дискусійних питань.

Звісно, що навіть цей невеликий перелік інноваційних освітніх технологій у процесі запровадження потребує значних зусиль не тільки від студентів, а і від викладачів. Не всі вони охоче сприймають новації. Але якщо ми прагнемо змінити, осучаснити освітній процес у ВНЗ, то маємо повсемірно їх використовувати. Не слід забувати і про інші не менш важливі та затребувані технології. Такі, як проблемне та проектне навчання, дискусії, діалог, наочні інноваційні мультимедійні матеріали, такі як розроблені інтелект-карти, стендові доповіді, презентації, документальні фільми тощо. У викладачів вишів є всі можливості не лише застосовувати вже існуючі інноваційні освітні технології, а й удосконалювати їх з урахуванням теми, предмета, специфіки студентів, їхніх інтересів та власних практичних можливостей. Таким чином, застосовування інноваційних освітніх технологій у процесі навчання та викладання праву в ВНЗ є ефективним та результативним, у порівнянні з традиційними методами навчання, і, відповідно, мають знайти своє відображення в освітньому процесі на постійній основі. Це дозволить досягти кращих результатів у правовому навчанні та підготовці кваліфікованих фахівців, які відповідатимуть вимогам сучасного суспільства.

ВПЛИВ ПОСТСУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СУВЕРЕНІТЕТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Полонка І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна*

Поняття державного суверенітету дуже тісно взаємопов'язане з поняттям державної влади. Навіть більше – верховенство державної влади на території держави вважається однією із найбільш важливих сутнісних характеристик суверенітету. Саме тому вбачається доцільним докладніше розглянути, як саме глобалізація впливає на державний суверенітет.

Однією з актуальних проблем наукових досліджень залишається співвідношення таких понять і відповідних конституційних інститутів та політичних практик, як «народний суверенітет», «національний суверенітет», «державний суверенітет», а також виявлення їх евристичного та правозастосовного потенціалу в забезпеченні демократичних засад суспільного і державного управління. Окрім проблемних питань, пов'язаних із власне сутнісними характеристиками суверенітету, важливість дослідження цього феномену ще більше зростає в умовах глобалізації.

Актуальність вивчення впливу постсучасних глобалізаційних процесів на державний суверенітет зумовлена низкою факторів, ключові з яких:

- закріплення на конституційному рівні (ст. 17 Конституції України) положення, згідно з яким захист суверенітету є однією з найважливіших функцій держави;

- повномасштабний відкритий воєнний напад Росії на Україну, що спровокував загрозу територіальної цілісності та суверенітету нашої держави;

- делегування національною державою певної частини своїх владних повноважень (певне обмеження власного суверенітету) різноманітним міжнародним (переважно – урядовим) організаціям;

- звуження обсягу суверенної влади держави у розв'язанні проблем глобального масштабу – екологічних, питань забезпечення світового правопорядку, боротьби із бідністю, тероризмом, нелегальною міграцією тощо – тобто у розв'язанні проблем, що

виходять за межі окремої національної держави і потребують вирішення на світовому рівні.

Права і свободи людини, їх забезпечення державою посідають провідне місце у системі суспільних пріоритетів. Але водночас державні інтереси не можуть вважатись такими, що мають другорядний характер.

Інтереси держави та інтереси її громадян тісно взаємопов'язані. Лише розвинена та військово сильна держава здатна максимально забезпечити права людини. У зв'язку з цим забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності сприяє стабільному розвитку держави та захищеності громадян.

Сучасна концепція національного суверенітету розглядає його як повновладдя нації, її політичну свободу, право і реальну можливість визначати характер свого національного життя, у тому числі політично самовизначитися аж до відокремлення й утворення самостійної держави.

Національний суверенітет гарантується державністю, сукупністю конституційних прав і юридичних актів, традиціями, а також неписаними правилами поведінки. Істотну роль відіграють демократичні гарантії – соціальні, економічні, політичні, культурні [2, с. 50].

У міжнародній політико-правовій доктрині загальноновизнаною є думка, відповідно до якої суверенітет відображається у таких формах: державний суверенітет, суверенітет народу і національний суверенітет.

Державний суверенітет виражає верховенство державної влади всередині країни та незалежності зовні. Народний суверенітет вказує на верховенство народу як джерела і носія влади. Суверенітет нації у сучасних демократичних країнах проявляється у формі повновладдя народу, реалізація якого здійснюється відповідно до загальноновизнаного в міжнародному праві принципу «права націй (народів) на самовизначення» [4, с. 9].

Ідея суверенітету розгортається за умовною схемою «суверенітет держави» – «суверенітет народу» – «суверенітет нації». Ці три уособлення суверенітету, водночас, в сучасних умовах розвиваються синхронно, взаємозумовлюючи та взаємостримуючи одне одного [1, с. 29].

У сучасній політичній науці немає єдиної думки щодо подальшої долі найважливішого інституту політичної влади. Аналіз можливості його функціонування у XXI ст. зазвичай абсолютно протилежні, а сама дискусія набуває яскраво вираженого ідеологічного характеру. Можна виокремити дві умовні групи:

1) під тиском глобалізації суверенні держави втрачають свої функції щодо управління соціальними й політичними процесами як на їхній території, так і за її межами;

2) глобалізація не вносить якісно нових змін до сформованої міжнародної структури, де суверенні держави залишаються головними акторами.

Однак, якщо проаналізувати виклики, які постали у XXI ст. перед Україною та більшістю держав світу, а саме: війна на території України, жертви якої стали вимірюватись десятками мільйонів; постійні погрози Росії про вчинення глобальної ядерної катастрофи; деградація та знищення довкілля, голод. І це далеко не всі глобальні проблеми, що загрожують людській цивілізації.

Особливість названих проблем у тому, що вони є глобальними і можуть бути вирішені лише спільними зусиллями держав. Міжнародне співтовариство має стати співтовариством порядку людства. І тому необхідний вищий рівень управління соціальними процесами як на національному, так і на глобальному рівні.

Отже, місце державного суверенітету в умовах постсучасної глобалізації характеризується таким:

1) державний суверенітет в умовах глобалізації є надзвичайно важливою та необхідною ознакою держави;

2) державний суверенітет виражає та реально забезпечує суверенітет народу, нації;

3) суверенітет держави зазнає певних обмежень під впливом глобалізаційних процесів, проте такі обмеження не призводять до втрати державою суверенітету, до нівелювання такої її ознаки, а лише певним чином впливають на здійснення державної влади;

4) державний суверенітет існує поряд із міжнародними організаціями, наділеними певними повноваженнями, які можна охарактеризувати як суверенні, та взаємодіє з ними.

Література:

1. Демченко С. Масова комунікація як чинник формування громадянського суспільства в незалежній Україні (глобальне і національне) : монографія. Дніпропетровськ, 2009. 366 с.

2. Зварич Р. В. Національний суверенітет як ознака національної держави. *Держава і право* : зб. наук. праць. *Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 47. С. 50–55.

3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

4. Скрипнюк О. В. Державний суверенітет: генеза доктрини та визначення поняття. Ч. 1. *Публічне право*. К., 2013. № 2(10). С. 6–12.

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ І ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пономаренко Т. О.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін

Сумська філія Харківського національного університету

внутрішніх справ

м. Суми, Україна

Реалії XXI століття, перспективи цивілізаційного розвитку в третьому тисячолітті, завдання гуманізації освіти, становлення «випереджаючої» освіти об'єктивно висувають на перший план підготовку кваліфікованого фахівця, його особистісний різносторонній розвиток.

Донедавна в освітньому процесі ставилося завдання формування особистості, чий професійний, психологічний, мотиваційний «портрет» детермінований зовнішніми умовами, а інтереси багато в чому нівелювалися інтересами суспільства, то зараз абсолютно необхідно в процесі освіти сприяти формуванню особистості, здатної до критичного й абстрактного мислення, самореалізації і самоактуалізації, аж до неконфронтаційного, але толерантного протиставлення себе соціальному середовищу. У цьому контексті роль курсу філософії у закладі вищої освіти переоцінити важко. Звісно ж принципово важливо, щоб в процесі залучення до вивчення філософії як «акумуляції духовного досвіду людства» здобувач вищої освіти не тільки засвоював певну суму знань, а й набував нового соціально значимого досвіду, «творив себе», опановував навичками філософської рефлексії, філософування як способу і методу осягнення світу і світо-розуміння.

Філософія є частиною гуманітарної освіти, спрямованої на всебічний розвиток індивіда, його цінностей та переконань, набуття ним соціально важливих знань, певною мірою його соціалізації, що в подальшому сприятиме становленню особистості з усіма її біопсихосоціальними проявами, раціональністю, дієвістю, гуманізмом й рефлексією.

Згідно з думкою О. Руденко, «гуманітарна освіта покликана готувати не вузьких спеціалістів, а професіоналів, тобто вона відповідає за мислення людей, їхній світогляд, особистісний ріст» [2]. На думку В. Дияк і К. Тушко, гуманітарна освіта має бути «спрямована саме до людської душі, яку позитивна наука не визнає, її природа

культуроцентрична, а не сайєнтиська. Можна вивчити природничі та точні науки, які є неупередженими, результатом такого вивчення буде формування певних конкретних компетентностей, але не можна в такому самому сенсі «вивчити» філософію чи то культурологію або політологію. Це означає, що за своєю формою соціально-гуманітарне знання є відмінним, воно має на меті не просто засвоєння певної інформації, а формування культури та нової зрілої особистості [1, с. 124–125].

Посткласична парадигма освіти звертає увагу саме на становлення особистості у процесі здобуття освіти, адже система освіти переходить від репродуктивної, спрямованої на нагромадження й відтворення знання, до використання й осмислення цих знань, вміння їх застосувати у доречній ситуації та правильній формі. Ще однією характеристикою посткласичної парадигми є її націленість на формування критичного мислення у здобувача освіти, починаючи зі здобуття початкової і завершуючи вищою освітою, а, у подальшому, й осягнення наукових рівнів. Так, «критичність в мисленні є важливою здатністю сучасного фахівця на протигагу маніпулятивним практикам, заручником яких є сучасна людина; науковість мислення виступає засобом протистояння донауковим і паранауковим знанням» [2].

Але у процесі як викладання філософії, так і вивчення філософії постає безліч питань про доцільність даного курсу, а також методико його викладання – чи варто відійти від класичного викладання? Так, на думку О. Руденко, здобувачам вищої освіти «потрібен проблемно-орієнтований, дидактично гранично вільний курс філософії, мета якого – закладення основ проблемно-світоглядного мислення. Вони повинні зрозуміти місце філософії в культурі, її зв'язок з іншими формами культурного буття (наукою, релігією, мистецтвом, економікою, політикою, повсякденним життям) і на основі цього розуміння визначити свої найважливіші життєві орієнтації, отримати щеплення від догматизму і фанатизму будь-яких видів [2]. Також необхідно знайомити здобувачів вищої освіти «з кращими досягненнями світової та вітчизняної філософської думки. Але головне полягає в тому, щоб прищепити смак до раціонально-критичного, аналітичного міркування, яке обіймає не тільки область професійних інтересів, але всю сферу духовно-практичного життя людини» [2].

Однак, постає питання про форму викладу матеріалу. Увага звертається на навчання здобувачів вищої освіти здатності до рефлексії, критичного мислення та, навіть, дивергентного мислення. Так, «під час проведення семінарських занять важливою є есеїстка, тут у пригоді стануть практикуми з філософії. Написання власних есе студентами та курсантами це суб'єктивний, індивідуальний, самостійний простір,

де формуються позиції, висловлюються думки, передбачення та демонструється відповідне індивідуалізоване ставлення. Тому головна місія та мета есе – це самостійне бачення студентом чи курсантом проблеми, питання, теми на підставі опрацьованого матеріалу та аргументів, у відповідності до обраного підходу, стилю. Відповідно в процесі написання есе у тих хто навчається формується інструментарій логіки та аргументів, необхідних для процесу критичного мислення» [1, с. 126]. У процесі викладання лекційного курсу варто звернути увагу на такі типи лекцій, як бінарна лекція, проблемна лекція, лекція-бесіда, лекція-дискусія, лекція-«провокація» тощо.

Розробка нових технологій активного навчання філософії є важливим завданням педагогічної спільноти закладу вищої освіти. Основними проблемами, що перешкоджають її вирішенню, на нашу думку, є: неготовність деяких здобувачів вищої освіти до активного навчання; дистанційне навчання; недостатня дидактична і методична підготовка, пасивність частини науково-педагогічних працівників, недооцінка ними можливостей активного навчання; слабкість методичного апарату існуючих навчальних посібників з філософії (переважають репродуктивні питання та завдання); певний дисбаланс у використанні форм і методів активного навчання; труднощі поєднання активних методів навчання з традиційними.

Література:

1. Дияк В. В., Тушко К. Ю. Особливості методики викладання філософії (прикладний та теоретичний аспекти). *Молодий вчений*. 2018. № 8(60), серпень. С. 123–127.
2. Руденко О. В. Про необхідність та доцільність вивчення філософії у вищій школі. *Modern Directions of Theoretical and Applied Researches*. 2015. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Rudenko-pro.htm>

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Рябовол Л. Т.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

Орієнтиром у розвитку вітчизняної вищої освіти у воєнний та повоєнний час є європейські ідеали й цінності якості освіти. В Європейському просторі вищої освіти питанню якості вищої освіти (далі – ЯВО) приділяють значну увагу. У новій редакції Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, ухваленій на Міністерській конференції 14–15 травня 2015 року (далі – ESG 2015) якість позиціонується як результат взаємодії між викладачами, студентами й навчальним середовищем ЗВО, акцентовано, що забезпечення якості вищої освіти (далі – ЗЯВО) повинно враховувати різні цілі й погляди стейкхолдерів і гарантувати таке навчальне середовище, в якому зміст програм, навчальні можливості та ресурсне забезпечення відповідають цілям [11, с. 6, 7]. Наразі ЯВО можемо розглядати і як істотний чинник реалізації в освітньому процесі принципу «Fitness for purpose» – «принцип адекватності, домірності, відповідності засобів, що застосовуються для досягнення певної визначеної мети, у тому числі, відповідності методів навчання і викладання до заявлених в ОП цілей. Цей принцип є реалізованим тоді, коли ЗВО має раціональне пояснення своїм діям чи сформованим політикам (policies)» [1, с. 5].

В ESG 2015 розкрито комплексний характер ЗЯВО. Акцентовано принцип ЗЯВО в ЄПВО, згідно з яким, ЗВО мають враховувати очікування й потреби здобувачів освіти, усіх інших залучених сторін, суспільства загалом, проте, відповідальність за якість своїх освітніх послуг і забезпечення цієї якості покладається безпосередньо на ЗВО. В ESG 2015 окреслюється система ЗЯВО в ЄПВО, власне європейська система забезпечення якості освіти, що охоплює три види взаємопов'язаної та взаємоузгодженої діяльності й три види відповідних стандартів щодо: внутрішнього забезпечення якості освіти (далі – ВЗЯО); зовнішнього забезпечення якості освіти (далі – ЗЗЯО); роботи агентцій із забезпечення якості освіти [11, с. 8, 9].

Слід зазначити, що визначення поняття якості вищої освіти у вітчизняному законодавстві суголосне з європейським підходом. Згідно з п. 23 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», «якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» [7].

У наукових працях з цієї проблематики досліджуються різні аспекти ЯВО та ЗЯВО, проте, переважно вітчизняні й зарубіжні вчені акцентують на комплексність цього феномену, до прикладу: якість освіти – це інтегральна характеристика освітньої діяльності та її результатів (Н. Калінічева) [2, с. 26]; якість освіти – «синтетична категорія, що відображає всі компоненти й аспекти розвитку освіти як системи» (Г. Кільова) [3, с. 23]; якість освіти – багатогранна категорія, інтегральна характеристика системи освіти, що відображає ступінь відповідності ресурсного забезпечення, освітнього процесу, освітніх результатів до нормативних вимог, соціальних й особистісних очікувань (О. Грибко); якість освіти – це система складних об'єктів, процес і результат (Д. Карамішев); ЯВО – комплексний показник, «що включає в себе забезпечення певного рівня знань, умінь, навичок, інших компетентностей та відповідного рівня задоволення очікувань від наданих освітніх послуг» (О. Воробйова) [10, с. 4, 31, 164, 168].

Поняття ЗЯВО також є комплексним. Відповідно до Національного освітньо-наукового глосарію, це – «сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному й міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх/навчальних програм і присудження кваліфікацій» [5, с. 32].

Е. Van Kemenade, М. Pupius і Т. W. Hardjono, розглядаючи забезпечення якості освіти як складне явище, в її структурі виокремлюють: якість як контроль, що передбачає здійснення певних процедур для встановлення відповідності рівня набутих знань, умінь, навичок, компетентностей до потреб суспільства; якість як постійне вдосконалення освітньої програми та освітньої діяльності у ЗВО; якість як орієнтація на майбутнє з його запитами, новими суспільними цінностями; якість як досягнення прориву, що передбачає розвиток у здобувачів освіти творчості й креативності [12, с. 178].

Дослідники цієї проблематики розглядають ЯВО як чинник конкурентоспроможності випускників, ЗВО, загалом ВО України на міжнародному рівні. На думку О. Воробйової, саме налагодженням системи ЗЯВО є основною умовою підвищення конкурентоздатності ЗВО

на світовому освітньому ринку [10, с. 174]. С. Ніколаєнко вважає, що ЯВО та здатність своєчасно реагувати на всі глобальні виклики є запорукою конкурентоспроможності українських університетів [6, с. 6].

Системний підхід дозволяє визначити зовнішні чинники формування й розвитку систем ЯВО та ЗЯВО, насамперед, це – рівень політичного, соціально-економічного й культурного розвитку суспільства, що формує відповідний суспільний запит до освіти, отже, і до її якості, і до відповідних систем забезпечення якості освіти. Як констатує І. Соколова у результаті аналізу європейських підходів і практик до ЗЯВО (Quality assurance, QA), «національні системи QA реагують на очікування суспільства, організаційні та процесуальні зміни в інституційних політиках забезпечення якості; підтримують розвиток культури якості на всіх рівнях; враховують потреби й очікування студентів і всіх інших стейкхолдерів» [9, с. 107]. У. Науменко також зазначає, що ця проблема є соціокультурною, а її «розв'язання можливе тільки при приведенні освіти у відповідність з новими соціально-економічними вимогами ринкової економіки» [4, с. 16].

Сутність та зміст ЯВО зумовлюється також розумінням / баченням цієї якості різними групами стейкхолдерів як усіма заінтересованими сторонами внутрішніми і зовнішніми, серед яких: суспільство загалом та його потреби на відповідному етапі розвитку; безпосередньо держава, яка, з одного боку, фінансово-матеріально забезпечує функціонування системи ВО, з іншого, очікує компетентних фахівців у всі сфери діяльності держави й суспільства; здобувачі ВО як споживачі освітніх послуг, для яких ЯВО забезпечує конкурентоздатність на ринку праці; роботодавці, для яких якість освіти, зокрема практичної підготовки студентів, визначає необхідний і достатній рівень професіоналізму випускників ЗВО; безпосередньо ЗВО, адміністрація та НПП, для яких якість підготовки визначає рівень конкурентоспроможності самого ЗВО на ринку надання освітніх послуг. Слід також враховувати, що всі відповідні потреби / запити / очікування швидко змінюються у зв'язку зі стрімкими перетвореннями, які відбуваються в сучасному динамічному світі.

Слід зазначити, що якість освіти, її рівень здійснює зворотній вплив на суспільне й державне життя. Як справедливо зазначають І. Семенець-Орлова та Н. Грабовенко, «Проблема якості освіти в Україні набуває особливого соціально-економічного і перспективно-орієнтованого значення» [8, с. 240].

Отже, ЯВО та ЗЯВО – динамічний суспільно-освітній феномен, зовнішньо детермінований такими чинниками, як рівень політичного,

соціально-економічного й культурного розвитку суспільства, що формує відповідний суспільний запит до освіти, отже, і до її якості, і до відповідних систем забезпечення якості освіти. Істотним чинником становлення такої системи в Україні у воєнний та повоєнний час є європейська інтеграція нашої держави, що висуває певні вимоги щодо релевантності вітчизняної освітньої практики забезпечення якості вищої освіти до Європейських стандартів.

Література:

1. Глосарій. URL: <https://naqa.gov.ua/uploads/2020/01/Глосарій>
2. Калінічева Г. Якість вищої освіти як складова формування людського капіталу: виклики для України. *Освітнологія*. 2021. № 10. С. 24–36. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2021.103>
3. Кільова Г. О. Якість освіти як ключова категорія менеджменту освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 5–6 (154–155). С. 22–26.
4. Науменко У. В. Модернізація системи вищої гуманітарної освіти України в контексті європейських інтеграційних процесів : автореф дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2014. 24 с.
5. Національний освітньо-науковий глосарій. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 524 с.
6. Ніколаєнко С. М. Якість вищої освіти – запорука конкурентоспроможності українських університетів. *Вісник НАПН України*. 2020. № 2(2). С. 1–7. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-5>
7. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://surl.li/jpgjo> (дата звернення: 27.07.2023).
8. Семенець-Орлова І. А., Грабовенко Н. В. Забезпечення якості вищої освіти в Україні: аспект державного (де)регулювання. *Публічне урядування*. 2020. № 5(25). С. 232–243. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-5\(25\)-232-243](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-5(25)-232-243)
9. Соколова І. Європейські підходи і практики забезпечення якості вищої освіти. *Неперевна професійна освіта: теорія і практика (Серія : педагогічні науки)*. 2020. Вип. 2(63). С. 104–113.
10. Теоретико-методичні засади забезпечення якості освіти : монографія / за заг. ред. Д. В. Карамішева. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2020. 180 с.
11. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) (Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)). К. : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
12. Van Kemenade E., Pupius M., Hardjono T. W. More Value to Defining Quality. *Quality in Higher Education*. 2008. № 14(2). С. 175–185.

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ В ОСВІТІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕБЕЗПЕКА

Хміль Т. В.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії і педагогіки

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

У сучасну добу, коли інформація поширюється миттєво, ми стикаємося з необхідністю переосмислення того, як ми взаємодіємо одне із одним. Ми живемо в добу, коли межі між людиною та технологією стають менш виразними. Соціальні мережі стали продовженням нашої центральної нервової системи, і це змінює нашу психологію, поведінку та культуру. Застосунки та освітні платформи стають частиною навчального процесу, що змінює динаміку класної кімнати та стосунки між його учасниками. Всебічний перехід на дистанційні форми діяльності, у тому числі в освіті, радикально вплинув на методику, стилістику та технологію навчального процесу, що викликало не тільки технічні і організаційні, але й морально-етичні та культурні складнощі.

Треба відмітити, що увага українських вчених приділялася і раніше аспектам застосування інформаційних технологій в різноманітних сферах життя – економіки, політики, медіа, розглядалися правові і етичні наслідки впровадження і функціонуванні новітніх технологій. На нашу думку, особливий інтерес викликає використання технологій штучного інтелекту (ШІ, AI) в сфері навчально, викладацької та науково-дослідницької діяльності. За визначенням І. Ситника, технологія ШІ – «це галузь комп'ютерних наук, яка стосується створення розумних агентів, тобто систем, які можуть мислити, діяти і навчатися [1, с. 10]. Сьогодні його застосування швидко розвивається і впроваджується в усі сфери життя, включаючи освіту. На сьогоднішній день існує багато пропозицій щодо використання ШІ в вищій школі, а саме:

– використання ШІ для персоналізації навчання. «ШІ можна використовувати для створення персоналізованих навчальних програм і індивідуальних стратегій для кожного студента, з урахуванням його потреб і сильних сторін для кращого засвоєння матеріалу» [2, ст. 20];

– використання ШІ для надання зворотного зв'язку студентам. «ШІ можна використовувати для надання студентам персоналізованого зворотного зв'язку щодо їхньої роботи. Це може допомогти студентам зрозуміти, де вони роблять помилки та як їх виправити» [3, ст. 15];

– ШІ можна використовувати для автоматизації завдань, які в даний час виконуються викладачами, таких як перевірка робіт і надання відгуків. Це може звільнити час викладачів для того, щоб вони могли зосередитися на інших аспектах навчання, таких як спілкування з студентами та реалізація власних наукових досліджень;

– створення нових форм навчання. «ШІ можна впроваджувати для створення нових форм навчання, які неможливо було б реалізувати без нього. Наприклад, ШІ можна використовувати для створення віртуальних навчальних середовищ, в яких студенти можуть взаємодіяти з навчальним матеріалом у захоплюючий і інтерактивний спосіб» [4, ст. 25].

Це лише кілька прикладів того, як ШІ можна використовувати в вищій школі з метою подолати або скоротити деякі рутинні процедури, що завжди відтворюються в освітньому процесі. Можемо очікувати, що використання ШІ в освіті буде продовжуватися зростати, але саме це породжує певні занепокоєння. По-перше, змінюється суб'єктність навчального процесу, відбувається його деперсоналізація з обох боків – як викладача, так і студента – оскільки сам процес навчання можна звести к стандартним рутинним процедурам, які можуть бути легко формалізовані, особливо при викладанні технічних дисциплін і може привести к подальшій скієнтизації освіти. По друге, технічна спроможність ШІ обробляти величезні масиви інформації значно прискорюють процедури її класифікації, узагальнення, аналізу як складових дослідницької діяльності, до її алгоритмізації і можливому втрачання критичності і самостійності мислення. По-третє, вже сьогодні ми маємо певні труднощі з об'єктивним оцінюванням результатів навчання, особливо в гуманітарних дисциплінах, де переважно вони представлені в текстах, походження яких часто не відповідає принципам академічної доброчесності. Так, вже існують різноманітні програми перевірок на плагіат, але тоді ми ризикуємо поринути в гонку удосконалених технологій, на кшталт гри «кішки-мишки».

Треба відмітити, що проста заборона використання ШІ в навчальному процесі абсолютно недоцільна і неможлива, це дуже зручний інструмент для підвищення ефективності процесу навчання, але не освіти, оскільки остання не зводиться до суми інформації та технологій її пошуку, а передбачає формування людини, здатної до самостійного, критичного мислення, творчого пошуку.

Незважаючи на всю потужність технологій, вони не можуть замінити людську взаємодію, почуття та емоції. Хоча технології здатні поліпшити багато аспектів нашого життя, вони також можуть

призвести до втрати індивідуальності, загрожувати приватності та навіть обумовити нові форми соціальної нерівності.

Література:

1. Ситник І. Штучний інтелект в сучасному світі: виклики та перспективи. В-во : «К.І.С.», 2020, 160 с.
2. Яковенко К. Етика штучного інтелекту. «Наш формат», 2021. 200 с.
3. Пономарьов В. Штучний інтелект і право. «Юридична думка». 2022, 150 с.
4. Шевчук А. Штучний інтелект і економіка. «Навчальна книга – Богдан». 2023, 250 с.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

**ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ В КОНТЕКСТІ
ПОСТСУЧАСНИХ ЗНАНЬ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИКА**

31 липня – 10 вересня 2023 року

Підписано до друку 12.09.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,35. Тираж 100. Замовлення № 1023-077.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.